

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra asijských studií

BAKALÁŘSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Srovnání japonského a vietnamského modelu rodiny v historicko-
kulturním kontextu**

A Comparison of Japanese and Vietnamese Family Model in Historical and Cultural
Context

OLMOUC 2019, Trang Phan Thi

Vedoucí diplomové práce

Mgr. Ivona Barešová, Ph.D.

„Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla veškeré použité prameny a literatury.“

V Olomouci, dne 19. 6. 2019

Podpis:

.....

Anotace

Cílem této bakalářské práce je srovnání modelu japonské a vietnamské rodiny. Modely rodin jsou zkoumány z pohledu jejich historického vývoje od 19. století po současnost a z pohledu jejich kulturního dědictví, zdali v japonském a vietnamském modelu rodiny přetrvávají prvky konfucianismu. První část práce je věnována japonskému modelu rodiny (model rodiny z období Meidži, poválečný model rodiny a současný model rodiny) a druhá část práce vietnamskému modelu rodiny (model rodiny z období před a během francouzské kolonizace, model rodiny v době rozděleného Vietnamu a současný model rodiny).

Klíčová slova: model rodiny, konfucianismus, rozšířená rodina, nukleární rodina, jednočlenná domácnost

Počet stran: 49 (x NS: 52)

Počet znaků včetně mezer: 93 394

Počet titulů použité literatury: 44

Ráda bych poděkovala vedoucí mé diplomové práce, Mgr. Ivoně Barešové, PhD. za její trpělivost, ochotu a cenné rady při vypracování této práce.

Také bych ráda poděkovala své rodině a přátelům za veškerou jejich podporu.

Obsah

Obsah.....	5
Seznam grafů	7
1. Konfucianismus	10
1.1. V Japonsku.....	10
1.2. Ve Vietnamu	11
2. Japonská rodina.....	12
2.1. Tradiční rodina.....	12
2.2. Formování nového modelu rodiny v období Taišó (1912–1926).....	14
2.3. Období po druhé světové válce (50.–70. léta 20. století).....	15
2.3.1. Zrušení <i>ie</i>	16
2.3.2. Vznik poválečného modelu rodiny	17
2.3.3. Spotřební boom a fantom nové rodiny	18
2.4. Návrat žen do práce a rozpad poválečného modelu rodiny	19
2.5. Období od 80. let po současnost	20
2.5.1. Směřování k jedinci.....	21
2.5.2. Vládní opatření.....	24
2.5.3. Porodnost.....	25
3. Vietnamská rodina	27
3.1. Rozšířená rodina před francouzskou kolonizací	27
3.2. Období během francouzské nadvlády (1884–1945)	29
3.2.1. Vrstvy společnosti.....	29
3.2.2. Vzdělání.....	31
3.2.3. Začátek rozpadu rozšířené rodiny	32
3.3. Období rozděleného Vietnamu a následné sjednocení.....	32
3.3.1. Severní Vietnam.....	33
3.3.2. Jižní Vietnam	34

3.3.3. Období po sjednocení.....	34
3.4. Modernizace v 80. letech 20. století.....	35
3.4.1. Postavení žen a vzdělání.....	36
3.4.2. Nový model rodiny	37
3.4.3. Rozdíly Severu a Jihu.....	37
3.5. Současná rodina	38
4. Srovnání modelů rodin	41
Závěr.....	44
Abstract.....	45
Seznam literatury:	46

Seznam grafů

Graf č. 1 Průměrný věk mužů a žen, kdy vstupují do 1. manželství (IPSSb 2017).....	22
Graf č. 2 Počet svobodných žen v roce 2005 (Nakano 2011).....	23
Graf č. 3 Postoj žen ve věku 18-34 let k uzavření manželství (Nakano 2011).....	23
Graf č. 4 Počet parasaito šinguru v letech 1980 a 2005 (Ronald a Hirayama 2009)	24
Graf č. 5 Počet domácností v letech 1920-2015 v % (IPSSa 2017).....	24
Graf č. 6 Porodnost (IPSSc 2017).....	26
Graf č. 7 Počet jednočlenných domácností v % (Guilmoto a Loenzien 2015).....	39
Graf č. 8 Procentuální zastoupení typů domácností (UN 2018).....	39
Graf č. 9 Porodnost (Guilmoto a Loenzien 2015).....	40
Graf č. 10 Porodnost (GSOa).....	40
Graf č. 11 Průměrný věk při vstupu do 1. manželství (Nguyen Thanh Binh 2012 a GSOb).....	40

Ediční poznámka

Všechny japonské termíny jsou uváděny v české transkripci kurzívou na základě publikace *Problematika české transkripce japonštiny a pravidla jejího užívání* (Barešová a Dyrtová 2014). Vietnamské výrazy zůstávají v originálním vietnamském přepisu také kurzívou. Ustálené japonské a vietnamské výrazy v češtině kurzívou psané nejsou. Jména všech autorů jsou uváděna v anglické transkripci a v bibliografii jsou řazena v pořadí příjmení a jméno. Vietnamští autoři jsou citováni celým jménem. Ženská jména nejsou přechylována. Překlady citací, pokud není uvedeno jinak, jsou dílem autorky. Grafy jsou vytvořeny autorkou pomocí dat z příslušných zdrojů. Zdroje se řídí citační normou ČSN ISO 690: 2011.

Úvod

Tato bakalářská práce se zabývá historickým a kulturním vývojem modelu japonské a vietnamské rodiny od 19. století po současnost. Rodina je základní jednotkou mnoha státních systémů a japonská a vietnamská rodina čerpala v minulosti inspiraci z čínského konfuciánského modelu. V dalších obdobích se však vlivem válek, vnějšího zásahu a společenských změn objevily nové modely rodin. Modely rodin obou zemí jsou si v mnohém podobné, ale ne stejné, a proto je cílem této bakalářské práce představit jednotlivé modely rodin v různých časových etapách, upozornit na skutečnosti, které je ovlivnily, a uvést rysy, které mají společné a odlišné.

První kapitola je věnována konfucianismu. V této kapitole představuji historický původ a vysvětlení základních hodnot konfucianismu. Následně se zabývám historickým vývojem v Japonsku a ve Vietnamu. Ve druhé kapitole zkoumám japonský model rodiny v období Meidži (1868–1912), nukleární model v poválečném období (1945–1975) a nakonec model současné rodiny. Ve třetí kapitole se věnuji vietnamskému modelu rodiny v následujících časových etapách: období před francouzskou kolonizací, během kolonizace (1884–1945), po rozdělení Vietnamu (1954–1976) a současnost. V poslední kapitole srovnávám modely rodin Japonska a Vietnamu z pohledu historického vývoje a kulturního dědictví.

1. Konfucianismus

Tento myšlenkový směr vznikl v Číně a je založený na učení mudrce Konfucia (551–479 př. n. l.), jehož učení v pozdějších letech přijali učenci, jako byli např. Mencius či Xunzi, kteří dále Konfuciovy myšlenky interpretovali a obohatili. Tento soubor mravního chování se poté stal základem jak čínské společnosti, tak i zemí Čínou ovlivněných. Důraz byl kladen na tři vztahy: vztah mezi panovníkem a poddaným, otcem a synem, manželem a manželkou, dále rozšířené o další dva vztahy: vztah mezi starším a mladším bratrem a vztah mezi přáteli. Uplatňovalo se i pět základních ctností, jimiž jsou shovívavost, spravedlnost, slušnost, vědomost a čestnost (Nhu-Quyinh a Schafer 1988 cit. dle Quan-Hoang Vuong et al. 2018, s. 6). Ženy musely být vždy poslušné k otci, k manželovi a k synovi (Quan-Hoang Vuong et al. 2018, s. 6). Dalšími ctnostmi byly loajalita, oddanost k rodičům a nevinnost. Tím, že každý přijal svou roli ve společnosti, mělo dojít k harmonii. Mezi ceněné konfuciánské hodnoty patřily také povinnost, čest, respekt a vzdělanost.

1.1. V Japonsku

Před příchodem konfucianismu nebylo podle čínských kronik Japonsko ještě zemí, která by na hierarchii v rodině brala velký zřetel (Hoobler 1997, s. 64). Konfucianismus byl v Japonsku poprvé představen v 6. století a poté byl tento myšlenkový směr poprvé politicky uplatněn v Chartě o 17 článcích, což byla ústava, která měla zajistit pevnou pozici císaře na trůně a podřízenou loajální pozici poddaných vůči němu. Konfucianismus ale nebyl natolik populární mezi prostými lidmi, jako byly buddhismus, taoismus nebo šintoismus (Shin 2012, s. 31). Konfucianismus získal oblíbenost pouze na dvoře, a tak zde byla založena univerzita, v níž učenci studovali konfuciánské principy a čínské prameny. Zkoušek, podle kterých byly vybírání císařští úředníci, se nikdy nemohli účastnit prostí lidé, jako tomu bylo v Číně, ale jen urození (Hoobler 1997, s. 65).

V dalších stoletích podporovala konfucianismus jen hrstka lidí ve vyšších kruzích (Collcutt 1991 cit. dle Shin 2012, s. 32). Až v období Tokugawa byl konfucianismus opět oživen ve formě neo-konfucianismu a stal se oficiální ideologií této doby (Shin 2012, s. 32–33). Až v této době byly konfuciánské hodnoty rozšířeny i

mezi prostý lid, a to díky učencům, kteří mezi ně chodili učit (Hoobler 1997, s. 67–68). Vlivem konfucianismu vznikl i samurajský kodex, který je známý pod názvem bušidó.

Japonsko se velmi liší od ostatních zemí ovlivněných konfucianismem, a to v tom, že nikdy nebylo Čínou ovládáno (Shin 2012, s. 33). Náboženství jako buddhismus, taoismus a šintó nebyly zakázány a spolu s konfucianismem byly volně ponechány ke koexistenci (Collcutt 1991 cit. dle Shin 2012, s. 33). Japonský konfucianismus zdůrazňoval především loajalitu k autoritě a byl vždy více zaměřen na skupinu než na rodinu a vztahy v ní (Yamashita 1997; F. Hsu 1998; Hiroshi, 1996 cit. dle Shin 2012, s. 33–34). Ani po modernizaci však konfucianismus nebyl zapomenut a jeho stopy lze ve společnosti stále najít.

1.2. Ve Vietnamu

Ve Vietnamu byl konfucianismus představen již v roce 111 př. n. l., když čínský stát ovládl severní část Vietnamu. Na rozdíl od mnichů a vyšší vrstvy nebyl konfucianismus dobře přijat mezi prostými lidmi, protože jim konfucianismus připadal pro jejich náboženské potřeby nedostačující a byli ostražití vůči všemu, co pocházelo z Číny (Shin 2012, s. 35).

Změna nastala až po skončení čínské nadvlády v roce 939 n. l., kdy vietnamští králové využili konfucianismus pro upevnění jejich moci (tamtéž). V 11. století začaly být zakládány chrámy a školy věnované konfucianismu a také se začaly pořádat státní úřednické zkoušky. I prostý lid se začal přiklánět ke konfucianismu. Úloha státní ideologie ale stále patřila buddhismu.

V 15. století za vlády vietnamské dynastie Le byl konfucianismus prohlášen oficiální ideologií státu (tamtéž). Rodiny byly donuceny podstoupit konfuciánskou proměnou. Ne všechny konfuciánské zvyky však byly přejímány. Mezi zásadní rozdíly patřilo například lepší postavení žen. Ženy měly ve Vietnamu dědičné právo, právo spravovat svůj majetek a po smrti manžela se nemusely podřizovat svým dětem.

Poté začal být Vietnam koncem 19. století kolonizován Francouzi a vliv konfucianismu začal upadat (tamtéž, s. 35–37). V rodinné a společenské sféře však zůstal tento vliv konfucianismu zachován. Oddanost nabyla ve Vietnamu širšího významu. Jedinec nebyl oddaný jen k rodině, ale celému národu, což vedlo v minulosti i k tomu, že se za válek lidé obětovali ve prospěch národa. Stejně jako v Japonsku bylo i ve Vietnamu typické, že konfucianismus koexistoval i s jinými směry a náboženstvími.

2. Japonská rodina

Následující kapitola se zabývá japonskými modely rodiny v jednotlivých historických etapách. Nejprve se podrobně podívám na tradiční model rodiny, nazývaný *ie*, legalizovaný v období Meidži, který zdůrazňoval právo prvorozeného a potlačoval práva žen. Dále představí formování nového modelu rodiny v období před a po první světové válce, který nabyl své plné podoby po druhé světové válce, nazývaného jako poválečný model rodiny, kde muž byl živitelem rodiny, pracující často jako firemní zaměstnanec, a žena byla ženou v domácnosti na plný úvazek, starající se o chod domácnosti a výchovu dětí. Nakonec bude prozkoumán současný model japonské rodiny, který se vlivem ekonomiky a společenských reforem výrazně změnil. Typickým modelem rodiny už nebudou jen poválečné rodiny a do popředí se dostanou nové formy.

Dříve se ale seznámíme s termíny, které rodinu označují. Slovo *ie*, mimo označení pro rozšířenou rodinu, která byla v období Meidži zásadní, označuje také domy, ve kterých může člověk bydlet, osoby, které v domech bydlí (Ronald a Alexy 2011, s. 1), a také kontinuitu rodiny zahrnující předky a budoucí potomky (Bowring a Kornicki 1993, s. 236). Dalším slovem je *katei*, které také označuje rodinu, avšak moderní západního typu s typicky bližším vztahem mezi členy rodiny (Sand cit. dle Ronald a Alexy 2011, s. 5). Nejčastěji užívaným slovem je ale *kazoku*, které se běžně používá pro označení rodiny.

2.1. Tradiční rodina

V období Meidži (1868–1912), kdy byla zrušena vojenská vláda a moc přešla z rukou šóguna zpět do rukou císaře, byla zavedena řada reforem ve snaze přispět k modernizaci Japonska. Roku 1898 vstoupil v platnost nový občanský zákoník, ve kterém lze najít zákon o rodině a zákon o dědictví. Nejdůležitějším bodem tohoto zákona bylo zlegalizování modelu „rozšířené rodiny“, označované japonsky jako *ie*, a to proto, aby se rozšířila po celé zemi, jelikož do té doby nebyla kromě vyšší vrstvy společnosti běžná mezi prostými lidmi (Hashimoto a Traphagan 2009, s. 3). Tímto modelem si chtěla vláda zajistit kontrolu nad společností (Wilkinson 1962, s. 679). Zákon byl zaveden i přesto, že rodin tohoto typu na konci 19. století zůstalo málo a převládaly rodiny složené pouze z rodičů a dětí (Ogawa 1992, s. 117), v moderní době

označené jako „nukleární rodiny“. Tyto malé rodiny pak musely být formálně zapsány v registru rodin zvaném *koseki* pod *ie*.

Vláda při vytváření ideálního modelu rodiny vycházela z modelu, který byl v období Tokugawa (1603–1868) rozšířen mezi aristokraty a který byl silně ovlivněn konfuciánskou ideologií (Dolan a Wooden 1992, s. 112). Za *ie* se považovala rodina skládající se z generace rodičů a tzv. jádra, což byla rodina většinou nejstaršího syna, která žila spolu s rodiči v jedné domácnosti (Ochiai 1997, s. 59). Tato domácnost mohla zahrnovat i ostatní příbuzné či pokrevně nepříbuzné osoby, např. služebnictvo (Matsubara 1969, s. 502).

Systém rodiny *ie* byl charakteristický tím, že hlavou rodiny byl vždy muž, který měl největší právo a slovo v rodině. Označoval se termínem *košu* (Ogawa 1992, s. 117). Domu, ve kterém hlava rodiny pobývala, se říkalo *honke* a mohl mít několik větví, které mu byly podřízené (Huberich 1902, s. 26). Větvemi se myslely rodiny příbuzných, kteří nežili ve stejné domácnosti.

Následníkem hlavy rodiny byl ze zákona vždy prvorozený syn, který v rodině zůstal, aby zdědil veškerý majetek a stejné pravomoci jako původní hlava rodiny (Ogawa 1992, s. 117–118). Tento systém dědictví se nazýval *katoku sózoku* a trval až do konce druhé světové války. Dříve, než byl vládou zlegalizován zákon o rozšířené rodině, bylo běžné prvorozenství pouze u 6 až 10 % obyvatel samurajského původu (Hobsbaum a Ranger 1983; Ikegami 1995 cit. dle Ronald a Alexy 2011, s. 3). Mimo prvorozenství bylo v západní části Japonska před zákonem běžné i to, aby dědictví získaly nejmladší dítě či nejstarší dcera farmářské či obchodnické rodiny (Ronald and Alexy 2011, s. 3).

Roli hlavy hlavní rodiny mohl převzít i syn, který ještě nenabyl dospělosti, a v takovém případě jej do jeho dospělosti zastával poručník (Huberich 1902, s. 27). Ostatní synové se museli vždy odstěhovat a často tvořili nové větve či vedlejší rodiny, kterým se říkalo *wakasare* (Kitaoji 1971, s. 1045). V takovém případě se i tito mladší synové stávali hlavami svých nových rodin, avšak až po dovršení dospělosti a stále v podřízené pozici vůči hlavní rodině a její hlavě (Huberich 1902, s. 27). Dcery se provdávaly do jiných rodin, s kterými pak hlavní rodina navazovala dlouholeté vztahy „trvajících tři nebo čtyři generace i po úmrtí osoby, která je spojovala“ (Kitaoji 1971, s. 1045).

V případě, že rodina neměla žádného syna a měla jen dcery, adoptovala si syna, který se oženil s jednou z dcer a následně se stal hlavou rodiny (Bohannon 1963 cit. dle Kitaoji 1971, s. 1045). Tato adopce se sňatkem se v Japonsku nazývala *jóši engumi*.

Když rodina neměla žádné potomky, adoptovala často manželský pár z řad příbuzenstva (Kitaoji 1971, s. 1046), nebo si nejprve adoptovala dceru a později jejího ženicha, který měl zdědit roli hlavy rodiny (Norbeck 1960 cit. dle Kitaoji 1971, s. 1046). V tomto ohledu se japonský systém *ie* považuje za velmi přizpůsobivý, jelikož dovoluje adoptování pokrevně nepřibuzného člověka do rodiny, jen pro zachování rodu, a dokonce umožňuje adoptovanému potomku stát se hlavou rodiny (Ronald and Alexy 2011, s. 3).

Úlohou hlavy rodiny bylo udržet kontinuitu rodinné linie a postarat se o rodinný obchod (Ochiai 1997, s. 58–59). Hlava byla také zodpovědná za péči o své rodiče, jelikož žila ve stejném domě a zdělila veškerý majetek, který byl dostačující k tomu, aby je uživila (Matsubara 1969, s. 513). Jedním z práv hlavy rodiny bylo to, že mohla rozhodnout o partnerovi člena rodiny, aniž by se s ním o tom poradila. Pokud se členové rodiny chtěli oženit či vdát za někoho, koho si sami vybrali, „museli členové *ie* získat souhlas hlavy... a to i poté, co dosáhli dospělosti“ (Ogawa 1992, s. 118). Oženit se či vdát se bez souhlasu hlavy rodiny bylo možné, až když syn dosáhl 30 let a dívka 25 let (Kinoshita a Kiefer 1993, s. 47). V této době byl dohodnutý sňatek běžný a nehledělo se na to, zda dotyční k sobě něco cítí. Sňatek byl uzavírán čistě k posílení a spojení dvou rodin (Martin a Culter 1983, s. 634). V případě, že byli nevěsta či adoptovaný syn pro rodinu shledaní jako nevhodní, mohla je rodina poslat zpátky k jejich původní rodině (Bowring a Kornicki 1993, s. 236). Hlava rozhodovala také o tom, kde budou jednotliví členové rodiny bydlet. Jestliže členové rodiny hlavu neuposlechli, mohla je hlava rodiny kdykoliv vydědit a vyhnat z domu (Ogawa 1992, s. 118).

Nevěsta nejstaršího syna měla v rodině vždy nejnižší postavení, což bylo rozpoznatelné skrze její zdvořilou řeč a servilní chování ke svému manželovi a k jeho rodičům (Carroll 2006, s. 111). Její hlavní úlohou bylo porodit potomky, zejména mužského dědice, a postarat se o rodiče svého manžela v jejich stáří.

2.2. Formování nového modelu rodiny v období Taišó (1912–1926)

V období Taišó vypukl v Japonsku ekonomický boom a velká industrializace. Po první světové válce byl zaznamenán vysoký nárůst počtu narozených dětí, tzv. „baby boom“. U většiny žen narozených v době Meidži nebo na začátku doby Taišó bylo běžné, aby porodily 4 a více dětí, jelikož rodiny na venkově považovaly děti za potřebné pomocníky a čím více jich bylo, tím lépe (Ochiai 1997, s. 42–45).

Jak již bylo zmíněno výše, když nejstarší syn převzal zodpovědnost za rodiče a za chod domácnosti se svou manželkou, museli se ostatní synové odstěhovat. Tito mladší synové pak často zakládali nové rodiny ve městech, důsledkem čehož vznikly v městských oblastech rodiny, které byly nazvané „rodinami nové střední vrstvy“ a které v následujících letech rychle přibývaly (Ochiai 1997, s. 32). Byly v nich zahrnuty rodiny nejen pracovníků ve firmě, japonsky *sararíman*, ale i učitelů a vládních úředníků. Tyto nové rodiny byly typické tím, že manželka, zvaná *okusan*, byla ženou v domácnosti na plný úvazek, což znamenalo, že musela často zanechat své práce, aby se dokázala postarat o chod celé domácnosti, pečovat o děti a jejich vzdělání a mnohé další činnosti, jelikož zvládat jak práci i péči o domácnost bylo dohromady velmi náročné (tamtéž, s. 23–35).

Domy, ve kterých tyto rodiny bydlely, se vyznačovaly „novou idejí rodinného soukromí“ (Ochiai 1997, s. 33). Na rozdíl od tradičních domů *ie* byly jejich pokoje oddělené a neprůchozí a salon pro hosty se studovnou byl oddělen od pokojů, ve kterých rodina pobývala a spala. Typický dům nové střední vrstvy v období Taišó obsahoval i pokoj pro služku, která manželce pomáhala s domácími pracemi. Avšak aby mohla být manželka ženou v domácnosti na plný úvazek a aby si rodina mohla pořídit služku, bylo třeba, aby manžel dostatečně vydělával.

Kromě rodin nové střední vrstvy, zvané japonsky *šin čúkansó*, byly v Japonsku zaznamenány i rodiny chudé „nižší vrstvy“, neboli *kasó šakai*, do které se řadily například rodiny nádeníků, pouličních prodavačů a méně majetných továrních dělníků (Nakagawa 2000, s. 84). Chudá vrstva v Tokiu žila po první světové válce ve skromně vybavených malých jedno-pokojových bytech (tamtéž, s. 82). Před první světovou válkou bylo také běžné, aby pracovali nejen oba rodiče, ale také děti, které pomáhaly živit rodinu (tamtéž, s. 81). Po první světové válce však počet pracujících dětí ubyl a více dětí zůstávalo doma. Ze strany rodičů byl postupem času kladen větší důraz na vzdělávání dětí, které bylo v dřívějších letech opomíjeno, a v roce 1926 chodilo 91 % dětí ve věku 15 až 19 let do školy (tamtéž, s. 83).

2.3. Období po druhé světové válce (50.–70. léta 20. století)

Po skončení druhé světové války byl v letech 1947–1948 zaznamenán velký nárůst sňatků a další baby boom, který trval až do roku 1949, než se počet narozených dětí opět začal snižovat. Jedním z důvodů vysokého nárůstu sňatků je ten, že vojáci po

ničivé válce toužili po rodině a zakládali si své vlastní domovy (Matsubara 1969, s. 508). Děti, které se narodily v tomto období, měly v následujících letech velký vliv na vývoj státu a společnosti a byly nazvány jako *dankai no sedai*¹.

2.3.1. Zrušení *ie*

Roku 1947 byl pod vlivem americké okupace zrevidován občanský zákoník, ve kterém bylo zrušeno právo nejstaršího syna získat celé dědictví a stát se hlavou rodiny. Podle nového zákona měly být dědictví a péče o zestárlé rodiče rozděleny mezi všechny děti rovnoměrně. Zároveň bylo zákonem dané, že se mají sňatky uskutečňovat až po „vzájemné domluvě těch, kterých se to týká“ (Matsubara 1969, s. 499). Nově založené rodiny již nebyly zapisovány v registru rodin pod *ie*, ale samostatně jako nukleární rodiny (Ronald a Alexy 2011, s.5). Tyto nové zákony měly společnost demokratizovat. To, že se zrušil systém *ie* jako ideální jednotka ve státě, ale neznamenalo, že by rodiny *ie* úplně vymizely (Ochiai 1997, s. 61). Naopak, jejich počet zůstal konstantní, zatímco přibývaly rodiny nukleární.

Přestože zákon nabyt platnosti, nebyl rodinami všude dodržován. Například rodiny na venkově stále udržovaly model rozšířené rodiny (Matsubara 1969, s. 508). Kdyby totiž učinily tak, jak jim nový zákon nařizoval, že mají rozdělit pozemek rovnoměrně mezi jednotlivé děti, byly by správa a obdělávání půdy obtížné a ekonomicky nevýhodné (Ogawa 1992, s. 120). Taky se mohlo stát to, že dítě pozemek prodá, jelikož už na venkově pracovat nechtělo. Problém nastal i v tom, kdo se bude starat o rodiče (Matsubara 1969, s. 514). Ve starém systému tato povinnost náležela nejstaršímu synovi, avšak nový zákon stanovil, že je péče rozdělená mezi dětmi rovnoměrně. Kvůli tomuto zákonu docházelo mezi dětmi často k velkým sporům, protože některé děti nechtěly rodiče podporovat a některé si stěžovaly na neférové rozdělení péče. V grafu, který Matsubara (1969, s. 514) uvádí, lze spatřit, že 54 % dětí si přálo rozdělit péči o rodiče rovnoměrně, 36 % dětí souhlasilo s tím, aby nejstarší syn převzal za rodiče plnou zodpovědnost, a 10 % dětí si dokonce přálo, aby se o sebe rodiče postarali sami. Role nevěsty se také nijak výrazně nezměnila (tamtéž, s. 513). Ve starém systému byla nevěsta plně podřízená jak manželovi, tak i manželově matce. S příchodem nového zákona se měl jejich vztah uvolnit, ale v praxi se tak často nestalo.

¹ Význam slov: *dankai* = masivní + *sedai* = generace. Byla to masivní generace dětí narozených v roce 1947–1949. Termín pochází z knižního titulu japonského ekonoma Sakaiya Taichiho.

Venkovská rodina se v názorech v mnohém rozcházela od té městské, stejně tak se lišily názory starší a mladší generace. Podle grafů, které Matsubara uvedl ve své práci (1969, s. 510), souhlasili lidé na venkově, a hlavně hlavy rodiny, spíše se starým systémem, protože chtěli hlavu rodiny a právo prvorozeného zachovat, zatímco lidé z měst a mladí muži podporovali zrušení starého systému a zavedení nového zákona. Pohled na to, zdali mají novomanželé bydlet s manželovými rodiči, byl mezi venkovskými a městskými obyvateli také odlišný. Většina lidí z venkova si přála bydlet s rodiči. Oproti tomu většina lidí z měst by ráda žila samostatně (tamtéž, s. 511).

2.3.2. Vznik poválečného modelu rodiny

Postupem času ale přece jen došlo k většímu uvolnění vztahů mezi rodiči a dětmi na venkově, a to z toho důvodu, že děti odcházely do měst za prací, protože už na venkově pracovat nechtěly a zvykly si na nový systém a životní styl. Ve městech zakládaly děti své vlastní rodiny nezávislé na rodičích, tzn. rodiny složené z manželského páru a vlastních dětí, již výše označené jako nukleární rodiny (viz kapitola 2.1.). Ochiai (1997, s. 58) tento typ rodin nazvala „poválečnými rodinami“, které vymezila do období 1955 až 1975. Tyto rodiny se formovaly již po skončení první světové války, avšak až po druhé světové válce nabyly své ustálené podoby. Existovaly také „jednočlenné domácnosti“² a jejich počet se spolu s nukleárními rodinami neustále zvyšoval. Tento proces je označován jako „nuklearizace rodiny“ (Matsubara 1969, s. 507). Podle jednoho průzkumu bylo v roce 1967 zaznamenáno 65,4 % nukleárních a 19,6 % jednočlenných rodin (tamtéž).

Poválečná rodina ve městech bývá popisována následovně: v rodině byl živitelem rodiny muž, který chodil téměř každý den do práce a vracel se pozdě domů; žena zůstávala doma jako žena v domácnosti na plný úvazek, starala se o děti a jejich vzdělání, udržovala v domácnosti pořádek a na starosti měla také rodinný rozpočet (Dolan a Wooden 1992, s. 113). Většina žen dostávala od svých manželů celou jejich výplatu a muži pak naopak dostávali od žen kapesné (Nakagawa 2000, s. 10). Manželé žili většinou oddělený život, neboť muž trávil většinu času ve společnosti svých spolupracovníků a žena trávila čas „s příbuznými, s lidmi ze sousedství nebo se známými“ (Dolan a Wooden 1992, s. 113). Její povinností bylo se všemi udržovat dobré

² Samostatný jedinec či rodiny s dětmi, ve které chybí jeden z manželů (Matsubara 1969, s. 507).

vztahy a zachovat rodinnou prestiž. Mimo jiné mohla mít žena i brigádu nebo mohla chodit do kulturních center nabízejících různé zájmové či vzdělávací kroužky.

Tento model poválečné rodiny podporovala i vláda, která mladým rodinám poskytovala na bydlení půjčky. Tyto půjčky poskytovaly i firmy, avšak jen pro své starší zaměstnance (Ronald a Hirayama 2009, s. 2839). Vláda také povzbuzovala k osobnímu vlastnictví, a tak se zvýšil počet rodin žijících ve vlastních domech namísto pronajatých bytů. V roce 1941 bylo 22 % rodin vlastníky domu, avšak toto číslo stoupl na konci 60. let přes 60 % (Hayakawa a Ohmoto 1985 cit. dle Ronald a Hirayama 2009, s. 2840). Nové rodiny bydlely po druhé světové válce v bytových komplexech, zvaných japonsky *danči* (Ochiai 1997, s. 34). Tyto byty se vyznačovaly větším soukromím pro jednotlivé členy rodiny, jelikož každý mohl mít svůj vlastní pokoj (Ronald a Hirayama 2009, s. 2840). Postupem času však hrozil nedostatek bydlení pro nové páry (Matsubara 1969, s. 520).

2.3.3. Spotřební boom a fantom nové rodiny

V 60. letech se ekonomická situace zlepšila a nastal „spotřební boom“. Životní styl mnohých rodin se zlepšil a obohatil. Lidé utráceli své peníze za nové zboží a domácí prostředky v domnění, že svou rodinu modernizují (Matsubara 1969, s. 516). „Přes 90 % lidí se zařadilo v polovině 70. let 20. století mezi střední vrstvu“ (Ronald a Hirayama 2009, s. 2840–2841). Se spotřebním boomem se změnila i role ženy v domácnosti, protože s novými elektronickými spotřebiči se domácí povinnosti ženy ulehčily a „posílil se zájem mužů o rodinný život“ (Matsubara 1969, s. 520). Zvýšil se i počet rodin, ve které pracují oba manželé, a to z toho důvodu, aby mohla rodina více utrácet.

V polovině 70. let 20. století byl médií rozšiřován termín „nová rodina“, který značil vznik nového modelu rodiny, *njú famirí* (Ochiai 1997, s. 103–105). Tento model rodiny byl srovnán se starým modelem, tzv. *orudo famirí*, a ve srovnání s ním byl nový model popisován následovně: „... mladý manželský pár, který nikdy nepoznal válku, založil rodinu a s novým způsobem myšlení se od starší generace odlišoval svým chováním (White Paper on the National Life 1976 cit. dle Ochiai 1997, s. 104). Mimo jiné se model také vyznačoval tím, že pár uzavíral sňatek z lásky, v práci pracovali oba manželé a vztah obou byl založen na rovnosti pohlaví, což znamenalo to, že i muž se podílel na domácích pracích a stejnou měrou vychovával děti. Tento trend byl nazván

jako *tomodači fūfu*, „manželé–přátelé“ (tamtéž). Avšak obchodníci a média došli nakonec k závěru, že tato nová rodina byla spíše jen fantomem a že lidé po takové ideální rodině jen toužili (tamtéž, s. 105, 113).

2.4. Návrat žen do práce a rozpad poválečného modelu rodiny

V 70. a 80. letech začal narůstat počet pracujících žen (Dolan a Wooden 1992, s. 113). Mnoho žen, které do této doby působily jako ženy v domácnosti, začaly opět pracovat. Mezi důvody, kvůli kterým žena v předchozích letech práci opustila, byly například její neslučitelnost s péčí o domov, časová náročnost či okolní nátlak.

V roce 1962 pracovala jen jedna třetina vdaných žen, ale jejich počet se roku 1984 zvýšil na dvě třetiny (Cherry 1987 cit. dle Carrol 2006, s. 113). Tento nárůst bývá odůvodňován například tím, že některé ženy byly v domácnostech nespokojené, a dokonce svou nespokojenost zapíjely alkoholem, důsledkem čehož vznikly termíny jako „kuchyňský syndrom“ nebo „pití v kuchyni“ (Ochiai 1997, s. 116–117). Tato frustrace byla nejspíš posílena i feministickým hnutím v 70. letech. K návratu do práce byly ženy povzbuzovány také nově zavedeným zákonem v roce 1986, který podporoval rovnocenné pracovní příležitosti a prostředí jak pro muže, tak i pro ženy (Iwao 1993 cit. dle Carroll 2006, s. 113). V Japonsku byla proto „80. léta 20. století často nazývána jako „éra žen“, kdy se objevovaly fráze jako „ženská nezávislost“ a další (Ochiai 1997, s. 120).

V 80. letech již lze spatřit postupný rozpad poválečných rodin. Byly zaznamenány „zvyšující se počty rozvodů, rostoucí počty seniorů žijících o samotě a problémy, se kterými se děti potýkaly, zahrnující šikanu, sebevraždy či domácí násilí“ (Ochiai 1997, s. 127). Agresivní chování matek, které se dopouštěly tohoto domácího násilí, pramenilo z úzkosti z vychovávání dětí (tamtéž, s. 135). Tato úzkost byla způsobena „nedostatkem spolupráce otců“ a „omezenou společenskou sítí“ (Makino 1989 cit. dle Ochiai 1997, s. 136–137). Matky dětí se neměly na koho obracet, cítily se izolované a jejich jediným smyslem života se stala právě výchova dítěte. Tato extrémní blízkost matek měla následky i na děti a to: „nedostatek příležitostí pro rozvíjení společenských dovedností“ a „závislost na matkách“ (Ochiai 1997, s. 138). Jen matky, které se více zapojovaly do společnosti, byly k této úzkosti méně náchylné.

Jednou z nových úloh rodičů této doby bylo zajistit svým dětem vhodné prostředí k vyrůstání (tamtéž, s. 140–143). Rodiny ze 60. let 20. století let měly mnoho

sourozenců a příbuzných, na které se mohly spolehnout. Žily blízko sebe a děti byly v kontaktu jak s dospělými, tak i se svými vrstevníky. Avšak rodiny z 80. let už neměly širokou síť příbuzných žijících poblíž, a proto se často musely obracet na své sousedy, a někdy i na pomoc vlády, která pro takové případy vytvářela společenská či dětská centra.

Dalším důvodem poklesu nukleárních rodin byl nárůst počtu jednočlenných domácností a nástup rodin třetí generace (tamtéž, s. 149). Rodiny třetí generace se od předchozích lišily tím, že měly menší počet potomků, typicky dva, což většinou znamenalo, že se tito potomci stali buď dědici nebo byli za dědice provdáni a zůstali u svých rodičů. Mladší potomci se tedy neodstěhovali a nevytvářeli své vlastní (nukleární) rodiny. Samozřejmě byli i takoví potomci, kteří po bydlení a péči o rodiče netoužili, následkem čehož se zvýšil i počet starých párů či starších jedinců žijících o samotě. Rozšířené rodiny, které sice v malém počtu ale stále vytrvale přežívaly společenské změny, zažívaly také změny (tamtéž, s. 151–152). Byly to rodiny, kterým se nenarodil žádný mužský potomek, ale měly jen dcery. Dcery své rodiče ale nechtěly nechat bez péče, a nastalo tedy to, že se péče o rodiče obou manželů začala dělit rovnoměrně. Této postupné změně se říká „posun k bilaterálnosti“ (tamtéž, s. 156).

Tento posun potvrzuje i Carroll (2006, s. 112), která tvrdí, že „se zvýšil počet rodin, které bydlely spolu nebo blízko manželčiny rodiny, a počet rodin, které žily s manželovými rodiči“, se snížil. Dokazuje to výzkum provedený Mainichi Shinbun (Ochiai 1997, s. 157), ve kterém bylo zjištěno, že v letech 1981 až 1990 se lehce zvýšil počet rodin, které bydlely s rodiči manželky ze 6,0 % na 10,6 %, a poklesl počet rodin, které bydlely s manželovými rodiči z 34,8 % na 28,2 %. Rozšířily se také domy s duální domácností, což znamenalo, že rodiče jednoho z manželů žili ve stejném domě s odděleným vchodem a samostatnou kuchyní (Brown 1996; Ochiai 1997 cit. dle Carroll 2006, s. 112). Vznikla tak mezi oběma rodinami bariéra, která poskytovala oběma rodinám soukromí, a také se vytvořilo lepší prostředí pro rozvíjení jazykových dovedností dětí, jelikož prarodiče s nimi začali trávit více času, a děti tak byly častěji vystavené mluvené řeči. Taková změna v obvyklé struktuře rodin byla přínosná i pro nevěstu, jelikož se již nemusela přímo podřizovat tchýni a nemusela vůči ní používat uctivý jazyk (Carroll 2006, str. 112).

2.5. Období od 80. let po současnost

Každý člověk, který chtěl založit rodinu, se držel určitého vzorce, jak by rodina měla vypadat, a proto byla v tomto období viditelná podobnost mezi všemi rodinami. 20.

století bylo nazváno érou rodiny (Ochiai 1997, s. 179). Napomohla tomu i ekonomická situace, která poskytla „stabilizaci a standardizaci rodiny, což zahrnovalo realizaci v zaměstnání a vysokou úroveň spotřeby v každé společenské třídě“ (tamtéž). Byla to přesněji bublinová ekonomika, která započala v 80. letech 20. století, jinak známá jako „japonský ekonomický zázrak“. Japonsko se dostalo se svými výrobky do světového popředí a ceny pozemků a akcií rychle stoupaly. Bublina však splaskla v roce 1989 a ceny padaly dolů. Následovala stagnace, tzv. ztracené desetiletí, a následky pádu jsou viditelné dodnes.

2.5.1. Směřování k jedinci

Příkladem následku pádu ekonomiky je fragmentace a diverzifikace rodiny (Ronald a Hirayama 2009, s. 2836). Dospělá generace Japonců, která se narodila v 70. letech, zažila po prasknutí bubliny období nestability a nejistoty na trhu práce. Stejně jako se období po prasknutí bubliny nazývalo „ztracené období“, byli právě i tito dospělí nazýváni jako „ztracená generace“, která se od předešlé generace charakterizovala odlišnými životními hodnotami. „Mezi lety 1975 a 2005 se počet nukleárních rodin snížil zhruba o třetinu a počet rozšířených rodin se snížil o polovinu, zatímco počet jednočlenných domácností se zdvojnásobil“ (Ronald a Alexy 2011, s. 8). Nebyly to však jen jednočlenné domácnosti, ale narůstal i počet domácností s manželským párem, který se rozhodl nemít děti (Ronald a Hirayama 2009, s. 2836).

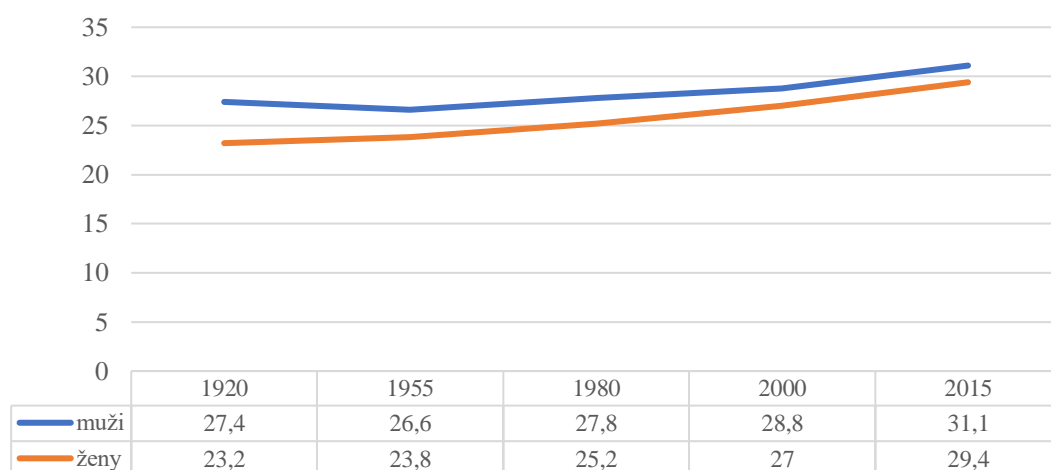
Tato fragmentace a diverzifikace rodiny umožnila jedinci dostat se do popředí. Bude na jedinci, zdali se rozhodne žít sám nebo založí rodinu (Meguro Yoriko 1987 cit. dle Ochiai 1997, s. 180–181). Jedinec bude brán jako nová společenská jednotka a tento přístup by mohl jedincům pomoci odlehčit břemeno „sebeobětování se pro rodinu“ (Ochiai 1997, s. 182).

Problémy po pádu ekonomiky nastaly i v sektoru bydlení. Po skončení bublinové ekonomiky už lidé neměli takové finanční možnosti jako dříve. Neplatilo to ale pro všechny osoby, jelikož někteří mohli zdědit obydlí po svých rodičích (Ronald a Hirayama 2009, s. 2842). Většina si však koupí obydlí do svého vlastnictví bez půjčky dovolit nemohla a se situací na trhu práce se půjčka nevyplácela.

Firmy, které své zaměstnance dříve podporovaly systémem celoživotního zaměstnání a platovým ohodnocením na základě seniority, nebo i půjčkami na bydlení, už své zaměstnance těmito způsoby zajišťovat nemohly a více než stálé zaměstnance

začaly vyhledávat krátkodobé pomocníky (tamtéž, s. 2844–2845). Dvacátníci tedy nedostali příležitost získat celoživotní zaměstnání a nedostávalo se jim ani dostatečného tréninku, jelikož firmy neměly jistotu v tom, zda se tito mladí zaměstnanci udrží. To způsobilo to, že se tito mladí lidé přestávají obětovat pro firmu a více se soustředí sami na sebe jako jedince.

V 80. letech 20. století se objevil termín *dokušin kizoku*³ označující osoby závislé na rodičích, kteří utráceli spoustu peněz pro své vlastní uspokojení a neplánovali v jejich blízké budoucnosti uzavřít manželství (tamtéž, s. 2846). V 90. letech bylo chování takových lidí považováno za sobecké a přisuzoval se jim problém s opožděným manželstvím a klesající porodností (Nakano a Wagatsuma 2004 cit. dle Ronald a Hirayama 2009, s. 2846). Na konci 90. let se začal vydávat časopis Hanako, který tento konzumní způsob života ještě více podpořil a na mladé ženy v té době měl velký vliv (Assmann 2003). Zpožděné manželství žen bylo odůvodněno tím, že „ženy začaly být frustrované z omezení tradičního modelu rodiny“, a protože měly lepší vzdělání a větší svobodu volby, volily často raději zaměstnání (Tsuya 2000 cit. dle Ronald a Hirayama 2009, s. 2846). „Ženy pociťovaly manželství jako zátěž z různých (psychologických, morálních, ekonomických, materiálních) důvodů“ (Suzuki 2000 cit. dle Takeda 2011, s. 50).

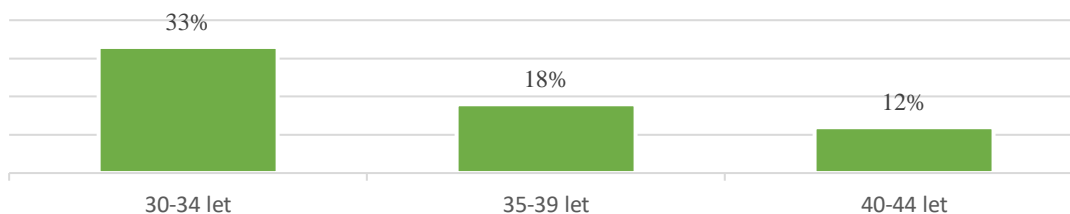
Graf č. 1 Průměrný věk mužů a žen, kdy vstupují do 1. manželství (IPSSb 2017)

Uvádí se, že je mnoho mladých matek, které „od manželů vyžadují spolupráci ve výchově dětí“ (Funabashi 2000 cit. dle Takeda 2011, s. 50). Po válce bylo běžné, aby si ženy vyhledávaly muže se stabilním zaměstnáním, v současnosti ale kladou ženy

³ V překladu „svobodný aristokrat“.

důležitost na porozumění si mezi partnerem, protože mají ve výběru více svobody a mohou se opřít o své rodiče.

Nakano (2011, s. 131–133) podle průzkumu z roku 2005 uvádí počty svobodných žen v různých věkových skupinách.

Graf č. 2 Počet svobodných žen v roce 2005 (Nakano 2011)

Z dalších průzkumů z roku 2005 Nakano (tamtéž) zjišťuje, kolik svobodných žen si přálo vdát se a kolik nechtělo. Nejčastějšími důvody, proč se chtěly vdát, byly děti a rodina. Zatímco pro polovinu žen je příčinou opožděného manželství touha najít „toho pravého“, pro druhou polovinu žen je důležitý věk, ve kterém se chtějí vdát.

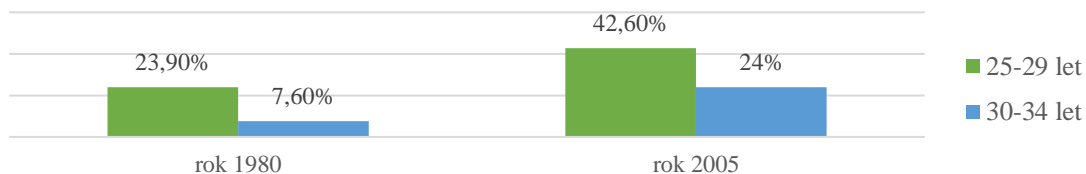

Graf č. 3 Postoj žen ve věku 18-34 let k uzavření manželství (Nakano 2011)

Z průzkumu z roku 2005 se dále uvádí, že „si 33 % žen přálo dočasně ukončit zaměstnání v případě, že by měly děti, 30 % žen chtělo mít děti bez pauzy v zaměstnání a 18 % žen si přálo stát se ženou v domácnosti na plný úvazek“ (tamtéž, s. 134).

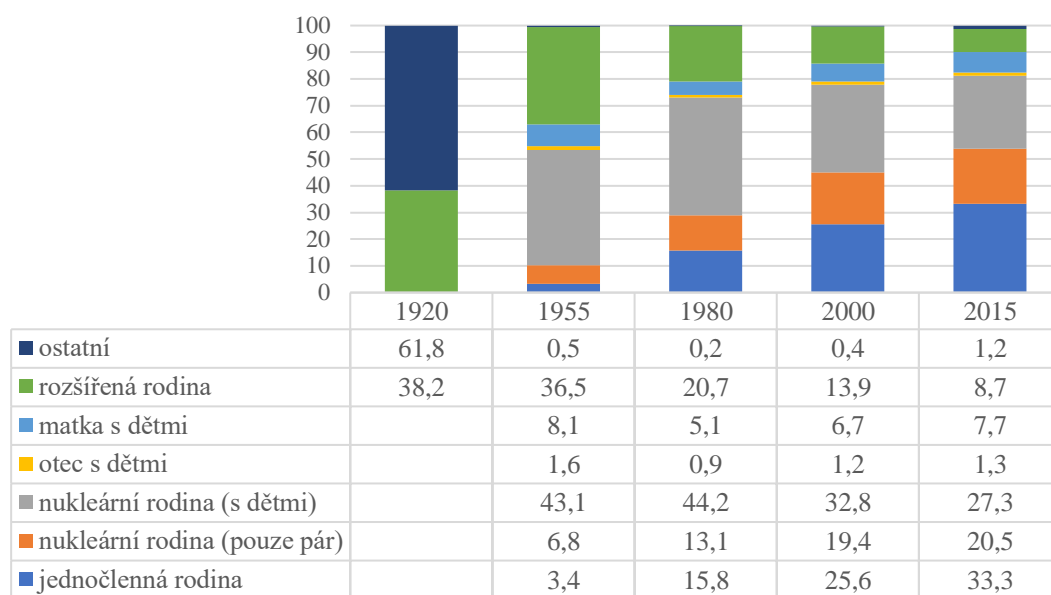
Pro trend, jímž je narůstající počet dospělých, kteří stále žijí v domově svých rodičů, se od roku 1999 frekventovaně používá termín *parasaito šinguru*⁴. Vinu za jejich nesamostatnost, zdá se, nesou jejich rodiče, kteří své děti v domnění ochrany natolik zhýčkali, že tyto „dospělé děti“ již necítí potřebu osamostatnit se a preferují komfortní život u svých rodičů (Miura 2005 cit. dle Ronald a Hirayama 2009, s. 2847).

⁴ Anglicky *parasite single*. Označuje svobodné dospělé osoby přizívající se na rodičích. Termín byl poprvé použit v díle z roku 1999, který napsal japonský univerzitní profesor, Yamada Masahiro.

Graf č. 4 Počet parasaito šinguru v letech 1980 a 2005 (Ronald a Hirayama 2009)

Moderní bydlení rodin se vyznačuje dokonale oddělenými pokoji, což znamená, že členové rodiny jsou od sebe více izolovaní a navzájem nezávislí. Tato izolovanost může mít na dítě negativní vliv. Jsou případy, kdy v jejich dospělosti dochází k odcizení se od vnějšího světa. Lidem, u kterých došlo k takovému extrému, se říká *hikikomori*⁵. *Hikikomori* jsou mladí lidé, kteří odmítají jakýkoliv vnější kontakt s okolím, což znamená, že „nikdy nevycházejí ze svých pokojů, a přežívají tak, že jim pod dveře nosí jejich matky táty s jídlem“ (Furlong 2008; Shiokura 1999 cit. dle Ronald a Hirayama 2009, s. 2848). Jejich počet se odhaduje až na dva miliony (Asahi Shinbun 2002 cit. dle Ronald a Hirayama 2009, s. 2848).

Graf č. 5 Počet domácností v letech 1920-2015 v % (IPSSa 2017)

2.5.2. Vládní opatření

V prvním desetiletí 21. století byla vidět větší snaha japonské vlády o stabilizování a zlepšení rodinné situace prosazováním tzv. „strukturální reformy“, která měla mimo jiné pomoci i s posílením japonské ekonomiky (Takeda 2011, s. 46). Avšak

⁵ V překladu: být zavřený doma, vyčlenění se ze společnosti

stát i firmy jsou postaveny tak, aby pomáhaly tradičním rodinám, a proto je mnoho případů, kdy jsou jedinci znevýhodňováni. Mluví se o selhání státu přizpůsobit se rychle změnám (Ronald a Hirayama 2009, s. 2848). Oproti státu si vedou líp stavební firmy, které pro uspokojení současné generace staví více prostorově menších obytných jednotek vhodných pro jedince nebo pro bezdětné páry (Hirayama 2005 cit. dle Ronald a Hirayama 2009, s. 2850).

Vláda pro zlepšení současného stavu rozšířila počet dětských center a prosazovala domácí péči o seniory se sociálními službami (Boling 1998, s. 176–178). Často se však stávalo, že své plány musela vláda pozměnit, jelikož nedokázala zajistit dostatek fondů, nebo zákon nefungoval, jelikož vláda nebyla natolik důsledná v dohlížení, zda jsou zákony dodržovány. Vinu na nefunkčnosti zákonů měla také silně zafixovaná organizace rodiny (otec firemní pracovník a matka žena v domácnosti) v myslích Japonců. Byly vytvořeny dva zákony: jedním bylo povolení jak matce, tak i otci odejít na mateřskou dovolenou, druhým bylo získání 25 % platového příjmu po dobu dovolené, avšak téměř žádný otec si mateřskou dovolenou nevezal (tamtéž, s. 177).

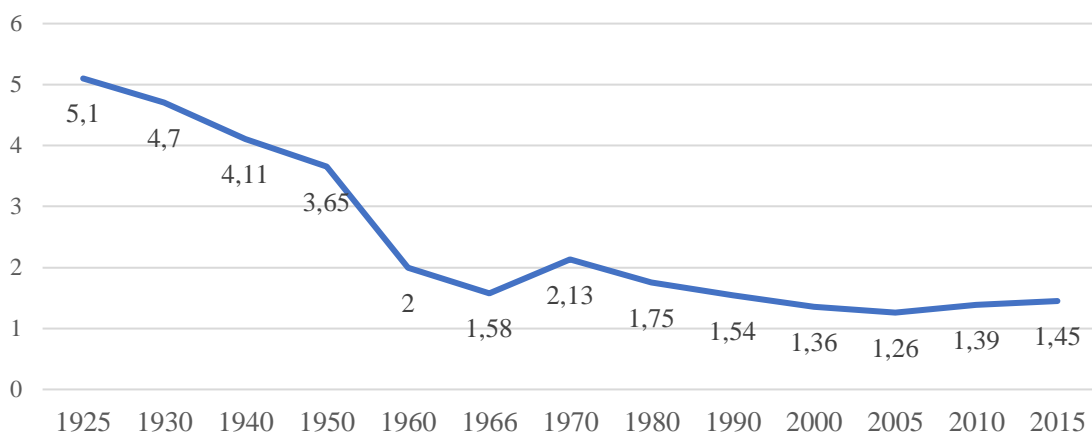
Systém zákonů, vzdělávání a zaměstnání nedává ženám příliš na výběr v jejich seberealizaci a některé ženy se tak musejí vzdát práce, aby zvládaly udržovat domácnost, jakmile se jim narodí dítě. Když se ženy rozhodnou znova pracovat, pracují často na poloviční úvazek nebo jako brigádnice a to proto, že jejich pracovní doba je tak mnohem flexibilnější a práce je lépe zvladatelná spolu s péčí o domácnost a o děti. Dalším důvodem je například to, že si ženy dávají pozor, aby jejich plat nepřesáhl určitou částku danou daňovým systémem, jinak by jim systém ubral některé z manželských peněžních benefitů pro rodinu (Ómori 1993 cit. dle Boling 1998, s. 181). Zákony také neusnadňují rozvod. Uvádí se, že „málokteré ženy dostávají po rozvodu alimony či majetek a 55 % z nich musí živit dítě samy z nízkého příjmu“ (Axinn 1990 cit. dle Boling 1998, s. 182). Mimo jiné je v Japonsku rozvod považován za ostudnou věc, a i proto je rozvodovost nízká.

2.5.3. Porodnost

V období Tokugawa byla v rodinách z finančních důvodů běžná násilná regulace počtu dětí, jímž bylo usmrcení nově narozeného dítěte, *mabiki* (Bowring a Kornicki 1993, s. 27). S modernizací v pozdějším století si ale lidé uvědomili nemravnost tohoto činu a vláda tuto praxi zakázala (Drixler 2013, 209). Počet usmrcených dětí rapidně

poklesl, zatímco porodnost začala růst. Po válce se pak rozšířilo užití antikoncepce a byl zlegalizován potrat. V 50. letech 20. století už nebylo po usmrcování dětí stopy.

Od konce 19. století se začalo Japonsko modernizovat a mnoho lidí opouštělo zemědělský sektor za lépe placenou práci ve městech. Tím však přestávaly mít děti na venkově jako pracovní síla navíc pro rodiny smysl, a tak se jejich počet v rodině snížil (Atoh a Akachi 2003, s. 4). Ve městských rodinách k poklesu dětí také došlo. Se zlepšením životní úrovně narostly ceny za výchovu a vzdělání dětí, a pro páry se tak děti staly nákladnou záležitostí. Prudký pokles porodnosti v roce 1966 byl způsoben pověřivostí Japonců. V tomto roce byl podle čínského horoskopu rokem ohnivého koně a každá dívka, která se narodila v tomto znamení byla předurčena mít špatný charakter (Suzuki a Kashiwase 2019). Páry se proto rozhodly v tomto období nerodit. Nízká porodnost byla také způsobena narůstajícím množstvím párů, které se rozhodly nemít děti (Ronald a Hirayama 2009, s. 2836). V roce 2005 zažilo Japonsko nejnižší hodnotu porodnosti: 1,26 dítěte na ženu. S úsilím vlády však v posledních letech hodnota porodnosti začíná pomalu růst.

Graf č. 6 Porodnost (IPSSc 2017)

3. Vietnamská rodina

V této kapitole jsou vysvětleny proměny vietnamského modelu rodiny od dob před francouzskou kolonizací po současnost. Představím zde model rozšířené rodiny s mužskou hlavou rodiny v době před francouzskou kolonizací. V poválečném období, v době rozděleného Vietnamu, uvedu rozdíly mezi severním a jižním modelem rodiny a v období po sjednocení země představím model rodiny šířený komunisty a model, který vznikl důsledkem války. Nakonec uvedu modely současné rodiny.

Vietnamsky se rodině obecně říká *gia đình*, případně *nhà*, které doslova znamená dům či domácnost, ale je často užíváno i ve smyslu rodiny.

3.1. Rozšířená rodina před francouzskou kolonizací

Většina rodin v tomto období byla patriarchální, jelikož vycházela z konfuciánského modelu rodiny. Znamenalo to, že hlavou rodiny neboli vietnamsky *gia trưởng* byl vždy muž, kterého všichni členové rodiny museli poslouchat. Rozhodoval ve věcech majetku, vzdělání, sňatku či profese, zastupoval rodinu ve společnosti (McLeod a Nguyen Thi Dieu 2001, s. 136) a byla mu svěřována péče o udržování rodinných rituálů (Cima 1989, s. 114). Tuto roli pak mohl zdědit jen mužský potomek. Rozšířená rodina v sobě zahrnovala nejen žijící, ale i ty dávno mrtvé či budoucí členy rodiny (tamtéž, s. 112–113). Zahrnovala často tři nebo i čtyři generace. Spolu s rodiči a prarodiči, pokud byli stále naživu, žila většinou jen rodina jednoho syna, jelikož rodiny dvou synů v domácnosti mohly způsobovat napětí a neshody. Členové rodiny žili ve stejné domácnosti, pracovali spolu a společně se podíleli na rodinných oslavách a rituálech. Byli si velmi blízcí a v případě nouze si kdykoliv poskytli pomoc. Při rituálech, jako je uctění památky předků, se scházela celá rodina, včetně zástupců z vedlejších nebo vzdálených příbuzných.

Spolu s příbuzenstvem tvořila rodina často velké klany (Merchant 2014, s. 48), nazývané vietnamsky *tộc*, a takto příbuzné rodiny často bydlely ve stejné nebo blízké vesnici (Cima 1989, s. 113). Charakterizovaly se tím, že všichni členové rodiny měli stejné rodové příjmení, vietnamsky *họ*, stejné místo původu, *quê hương*⁶ (Merchant 2014, s. 49) a stejného předka (McLeod a Nguyen Thi Dieu 2001, s. 135). Vůdcem klanu býval nejstarší mužský potomek předka, pocházející z nejstarší větve, vietnamsky

⁶ Doslova: rodiště, vlast.

nazývaný *trưởng tộc*, který měl na starosti zaznamenávání klanového rodokmenu, *gia phả*. Udávaly se v něm jména a data narození a úmrtí každého člena. Také řešil spory mezi jednotlivými rodinami klanu a rozhodoval o osudu kladu (tamtéž, s. 136).

Vhodným věkem pro sňatek byl pro muže 18 let a pro ženy 16, ale stávalo se, že se uzavíral sňatek i dříve (tamtéž, s. 137). Sňatek býval domlouván mezi rodinami často skrze prostředníka. Ten rodinám doporučoval vhodného kandidáta, který by rodině dokázal přinést prospěch, aniž by se ohlížel na preferenci osoby, které se sňatek jedná (Cima 1989, s. 114). V této době existovala obvyklá tradice, kdy muž musel k uzavření sňatku věnovat rodičům nevěsty dary, kterými mohly být například čaj, rýže, maso, peníze, zlato nebo pozemek (Teerawichitchainan a Knodel 2012, s. 3). Musel zaplatit tzv. „cenu za nevěstu“, což byla cena, kterou domlouvali rodiče obou stran. Zдали rodiče nevěsty poskytli věno, bylo volitelné.

Když se ženy provdaly, musely se přestěhovat do manželova domu a očekávalo se od nich, že budou slušné vůči svým manželům a jejich rodičům a budou řádně vykonávat domácí povinnosti. To ale neznamenalo, že by ženy ztratily kontakt se svou původní rodinou (McLeod a Nguyen Thi Dieu 2001, s. 136). Vietnamci se charakterizovali tím, že náleželi jak nové, tak i původní rodině, přičemž nová rodina měla prioritu. Manželově rodině se říkalo *bên nội* neboli vnitřní strana a rodině manželky se říkalo *bên ngoài* neboli vnější strana. Bylo nepatřičné, aby byla žena na veřejnosti v blízkosti jakéhokoli muže, ať už se jednalo o vlastní rodinu, či naprosto cizího muže (Merchant 2014, s. 49). Jak ženy na vesnici, tak i ženy ve městech spravovaly rodinný rozpočet (Cima 1989, s. 114).

Na rozdíl od jiných asijských zemí, ovlivněných konfucianismem, měly vietnamské ženy trochu lepší postavení. Mohly totiž zdědit majetek nebo částečně spravovat majetek se svým manželem, který měl hlavní slovo (McLeod a Nguyen Thi Dieu 2001, s. 141). Vůči otci a manželovi však byly ženy stále v podřízené pozici, protože musely dodržovat dva ze tří konfuciánské principů poslušnosti. Jedině dětem se žena nemusela podřizovat (Shin 2012, s. 35). Postavení ženy v rodině mohlo být povýšeno porodem mužského potomka. Čím více dětí rodina měla, tím větším předmětem zájmu se stávala (Cima 1989, s. 115). Narození chlapce bylo dobrým znamením a zajištěním budoucnosti rodinné linie. Když se ale ženě nepodařilo porodit syna, stávalo se, že se s ním manžel rozvedl nebo si našel novou manželku. Rozvody však byly ve Vietnamu vzácné (McLeod a Nguyen Thi Dieu 2001, s. 139). V severní a centrální části Vietnamu se rodina také vyznačovala polygamickými vztahy či vztahy s

konkubínami (Cima 1989, s. 114). Manželství bylo považováno jen za oficialitu a se souhlasem první manželky si mohl manžel pořídit další manželky k porodu dalších potomků. Další manželky pak byly v podřízené pozici vůči první (McLeod a Nguyen Thi Dieu 2001, s. 139).

Jestliže rodina neměla mužského potomka, mohla majetek zdědit nejstarší dcera se stejnými pravomocemi, který by získal syn. Pokud byla rodina bezdětná, mohla si adoptovat dítě, které pak muselo zpřetrhat všechny své svazky se svou původní rodinou. Od dětí se očekávala vůči rodičům nebo starším lidem poslušnost, která byla projevována skrze zdvořilé chování a řeč. Stejně tak musely se ctí vykonávat různé rodinné tradice (Cima 1989, s. 115). Základ vietnamské rodiny tvořily tři hlavní konfuciánské hodnoty, kterými byly oddanost k rodičům, vděk a správné morální chování (McLeod a Nguyen Thi Dieu 2001, s.136). Děti byly od malička učeny těmito třemi hodnotám, aby vůči rodičům (ale i předkům) cítily vděk a povinnost splatit jim všechny zásluhy a utrpení, kterým si rodiče (předci) museli projít při jejich výchově (budování klanu). Dále kladli důraz na loajalitu a respekt.

3.2. Období během francouzské nadvlády (1884–1945)

Francouzská nadvláda ve Vietnamu započala na konci 19. století, čímž se Vietnam osvobodil od vlivu a vazalského vztahu k Číně (Hlavatá et al. 2018, s. 129). Byl součástí Indočínské unie, která byla spravována francouzskou vládou. Vietnamský panovník a systém administrativy stále existovali, ale neměli žádnou rozhodující moc. S příchodem Francouzů se Vietnam začal modernizovat. Byla vybudována nová infrastruktura a stavěly se nové veřejné instituce (tamtéž, s. 135–137). Budovaly se i uhelné doly a továrny a francouzská vláda si mnoho podniků zmonopolizovala. Změnil se i systém vzdělávání. V roce 1915 se zrušily konfuciánské státní zkoušky a byly zavedeny francouzsko-vietnamské školy, ve kterých se učila vietnamština a francouzština a čínské písmo nahradila latinka (Merchant 2014, s. 26). Ve vesnicích posílali rodiče své děti, většinou chlapce, do škol s cílem získat rodině prestiž, se kterou pak mohli získat vyšší pozici (tamtéž, s. 36).

3.2.1. Vrstvy společnosti

Začátkem 20. století přinesla francouzská kolonizace také dvě nové společenské třídy, kterými byly střední a pracující třída (Dao Duy Anh 1938/1992; Nguyen The Ang

1970 cit. dle Pham Van Bich 1999, s. 8). Dříve existovaly jen čtyři vrstvy: učenci, rolníci, umělci a obchodníci (tamtéž). Tyto dvě nové společenské vrstvy utvořily nové rodinné modely. Před příchodem Francouzů byla ve Vietnamu běžná rozšířená rodina, ale po vpádu Francouzů na vietnamské území se začala pomalu rozpadat. Mezi vietnamskými obyvateli, kteří ve městech získali francouzské vzdělání, se začala projevovat nová mentalita. Čtením západních romantických románů, které získaly popularitu v 30. letech 20. století, začaly ženy snít o romantické lásce a nově se objevovaly neobvyklé intimní vztahy s Francouzi.

Nová střední vrstva ve Vietnamu byla bohatá třída, do které patřili „úředníci, kteří již odstoupili z funkce, vlastníci pozemků, velcí obchodníci, podnikatelé, doktoři, právníci a inženýři“ (Dao Duy Anh 1938/1992 cit. dle Pham Van Bich 1999, s. 9). Byli to většinou lidé, kteří získali francouzské vzdělání a vyznačovali se západními způsoby, jakými byly například nošení západního oblečení, bydlení v domech západního stylu, potřesení rukou při pozdravu apod. V předchozím období bylo u rozšířených rodin běžné, aby rodiče domlouvali sňatek, ale mnoho osob ze střední vrstvy uzavíralo za francouzské kolonizace sňatek volně bez souhlasu svých rodičů a necítily se ani povinny s nimi bydlet. Některé ženy, které získaly francouzské vzdělání, nespojovala vietnamská konvence vycházející z konfucianismu, že „muži a ženy mají zůstat fyzicky vzdálení“ (tamtéž, s. 9). Charakterizovaly se nošením západních šatů netradičně odhalujících části jejich těla a nebály se projevovat ani blízkost k opačnému pohlaví. Některé ženy byly osvobozeny od úplné kontroly tchýně, jelikož chodily do práce. Děti této vrstvy byly často posílány studovat do Francie.

Pracující třídou byli rolníci, kteří kvůli francouzskému nátlaku své vesnice opustili, aby nastoupili do továren jako dělníci (Nguyen The Anh 1970 cit. dle Pham Van Bich 1999, s. 9). Ačkoliv byli od své rodiny vzdálení, udržovali dělníci se svými rodinami kontakt a posílali jim části svých výplat. „Kvůli špatným pracovním podmínkám ve městech měli dělníci silnou tendenci se vracet do rodiště, kdykoliv to bylo možné“ (Marr 1981 cit. dle Pham Van Bich 1999, s. 9). Vraceli se domů, když například probíhaly protesty proti špatným pracovním podmínkám v továrnách nebo když ve vesnici probíhaly sklizně či festivaly.

Tyto charakteristiky nových tříd ale nelze jasně doložit (Pham Van Bich 1999, s. 9–10). Existují autoři, kteří nevěří tomu, že by francouzská kolonizace měla na vietnamskou společnost takový vliv. V porovnání s novou třídou žila skoro celá populace na venkově, kde se lidé stále řídili konfuciánskými hodnotami. I přesto, že se

nová střední třída chtěla nad ostatní povýšit svým západním způsobem života, stále se obracela ke svému klanu na venkově a praktikovala tradiční zvyky (Marr 1981 cit. dle Pham Van Bich 1999, s. 11).

3.2.2. Vzdělání

Obsahem učiva dětí v této době byly stále konfuciánské principy. Jedním z nich byla oddanost a absolutní poslušnost vůči rodičům. Vzdělání bylo později umožněno i dívkám a počet dívek, které chodily do školy, během tohoto období vzrostl. Většina z nich patřila do vyšší nebo střední třídy (Pham Van Bich 1999, s. 11). V porovnání s počtem chlapců, kteří docházeli do školy, byl však počet docházejících dívek téměř zanedbatelný.

Jedním z důvodů, proč dívky nedocházely tolik do školy, byla nevěle rodičů pouštět své dcery do vyššího stupně vzdělání, než bylo základní (Merchant 2014, s. 53). Vzdělání žen bylo velmi často kritizováno konzervativci, kteří věřili tomu, že ženy mají zůstat v blízkosti domova, a ne mimo něj (tamtéž, s. 47–48). Ženy se podle nich měly starat o domácnost, nesměly se účastnit společenských aktivit mimo domov, a ani se nijak veřejně projevovat. V roce 1921 Dam Phuong zpozorovala u lidí tendenci myslet si, že vzdělání žen je jednou z příčin jejich sprostosti a nevychovanosti vůči svým rodičům a manželovi a zanedbávání povinností jakožto matka a žena v domácnosti, a nesouhlasila s nimi (Merchant 2014, s. 52). Jeden z konzervativních názorů zdůrazňoval, že jen nevzdělané ženy byly oddanými dcerami, dobrými manželkami a matkami (tamtéž, s. 53). Dívky se mohly vzdělávat, avšak obsahem jejich četby byly většinou konfuciánské poučky, jak se má správná žena chovat vůči manželovi a jeho rodičům. Dalším důvodem, proč rodiče nepouštěli své dcery do vyšších škol, mohla být nízká šance na vdavky (tamtéž, s. 52). Mnoho mužů bylo nevzdělaných a mohli se vůči vzdělaným ženám cítit podřazení.

Dam Phuong se stala výraznou osobností, která prosazovala vzdělání žen (tamtéž, s. 57–58). Obhajovala jejich vzdělání tím, že jedině se vzděláním mohly ženy získat nadhled v dění v domácnosti a ve společnosti a postarat se o další generaci Vietnamců, kteří by přispěli k vybudování silného vietnamského národa. Byly to právě ženy, které trávily nejvíce času vychováváním dětí a měly na ně největší vliv. Až v pozdějších letech bylo vzdělání dívek uznáno přínosným a začalo být využíváno jejich rodiči při smlouvání cen za jejich vdavky (Pham Van Bich 1999, s. 11–12).

3.2.3. Začátek rozpadu rozšířené rodiny

Během francouzské kolonizace se začala rozšířená rodina pomalu rozpadat. Důvodem byla touha oprostít se od tradičních konvencí, jakou byl například domluvený sňatek, a následné spory mezi generacemi (Pham Van Bich 1999, s. 12). Rodiče byli stále silně ovlivněni tradičními konfuciánskými pravidly a nesouhlasili s vyhověním přání svých dětí, jako byl například sňatek s milovaným partnerem. Co ale rozpad rozšířené rodiny zpomalovalo, byla snaha Francouzů ji od roku 1930 ve Vietnamu zachovat, jelikož dobře sloužila jejich zájmům získání kontroly nad vietnamskou společností (Woodside 1976 cit. dle Pham Van Bich 1999, s. 13).

Francouzská koloniální vláda zaváděla v té době ve Vietnamu různé daňové reformy, které jí umožňovaly získat co největší zisk pro své vlastní zájmy (Pham Van Bich 1999, s. 13–15). Změny měly nejvíce viditelný dopad na rolnické rodiny. Ty se dříve staraly o obstarání obživy samy pro sebe, ale pod nadvládou Francie musely odvádět daně ve formě peněz, které často neměly, a tak prodávaly své pozemky a dostávaly se do dluhů. Z rolníků, kteří kdysi vlastnili půdu, se stali nájemci, kteří pro nové vlastníky neboli statkáře museli pracovat v bídných podmínkách často s nedostatečným platem. Nakonec Vietnam postihl hladomor v roce 1945, při kterém zemřely až 2 miliony obyvatel. Často se stávalo, že rodina musela na nějakou dobu dát své děti do rukou majetnějších příbuzných, kde děti musely tvrdě pracovat jako služebníci, aby své rodině vydělaly nějaké peníze na splacení dluhu, nebo, jak již bylo zmíněno výše, se chudá rodina podřídila majetnější rodině příbuzných, například tím, že jim chudá rodina prodala svůj majetek a stala se jejich nájemníkem (tamtéž, s. 15–16).

Silné vztahy s příbuznými se mohly někdy stát přítěží. Ve Vietnamu cítily rodiny silnou vazbu k příbuzným a všude platila tradice společné zodpovědnosti (tamtéž, s. 16–17). To znamenalo, že pokud se jedna rodina dostala do dluhů a neměla je už čím splatit, stávalo se, že dluh přešel na příbuznou rodinu, a to i přesto, že v některých oblastech již nabyt platnost francouzský zákon, podle kterého měl být zodpovědný pouze dlužník.

3.3. Období rozděleného Vietnamu a následné sjednocení

V 40. letech 20. století začala francouzská moc slábnout a Vietnam byl krátce okupován i Japonskem. Roku 1945 byla v severním Vietnamu vyhlášena nezávislost a vznikla Vietnamská demokratická republika, v jejímž čele stál prezident Ho Či Min, zastávající komunistu a nacionalistu. Francie se ale Indočínu nechtěla vzdát, a to

nakonec vyústilo v první indočínskou válku (1946–1954) proti politickému a vojenskému hnutí Viet Minh vedené Ho Či Minem (Hlavatá et al. 2018, s. 241–261). Tato válka skončila pro Vietnam vítězně. Během války byla jižní část Vietnamu formálně uznána jako tzv. Přidružený stát Vietnam a do jejího čela se postavil silně proti-komunistický Ngo Dinh Diem, který byl následně jmenován prezidentem nově přejmenované Republiky Vietnam. Vietnam tak byl od roku 1954 do roku 1976 rozdělen na dva státy.

3.3.1. Severní Vietnam

Pod komunistickou stranou prodělal Severní Vietnam významné společensko-ekonomické změny. V 50. letech 20. století byly komunistickou stranou přezkoumány rodinné tradice. Komunisté označili přemíru loajálnosti k rodině za feudální přístup a zkritizovali i „tradiční koncept rodiny“ (Cima 1989, s. 116). Kvůli rodině údajně nebyl jedinec schopný vytvořit si vlastní povahu a byl utlačován staršími (Pham Van Bich 1999, s. 47). Vláda se chtěla původně tradiční rodiny zbavit, ale setkala se s neúspěchem, a tak začala podporovat typy rodin, které spadaly pod její ideu. Bylo zrušeno soukromé vlastnictví a rodinná situace stále nebyla podle jejích představ.

Od roku 1951 nesměli úředníci a členové kádrů komunistické strany uzavírat sňatek bez informování a souhlasu strany. Strana zasahovala i do rozvodů. V roce 1957 obnovila vláda registraci porodů a úmrtí v rodině (Bryant 1998, s. 236–237). Rodina za registrované dítě dostávala od vlády příděl a za nahlášení úmrtí „pohřební předměty jako kadidlo a pohřební oblečení“ (Jones 1982 cit. dle Bryant 1998, s. 237).

Zákon z roku 1959 měl změnit tradiční zvyky a podpořit „monogamii, manželství založené na vlastní vůli a vzájemném souhlasu a také ochranu práv žen a dětí“ (Dutton, Jayne a Whitmore 2012, s. 536). Rodiny, které se dříve pyšnily mnoha dětmi, byly označeny jako zastaralé (Cima 1989, s. 116). Muži byli nabádáni k tomu, aby uzavírali sňatek až po dosažení 20 let, a ženy po dosažení nejméně 18 let. Sňatek musel být řádně odsouhlasen a registrován na místním úřadě a manželé se měli respektovat, pomáhat si a „být si v domácnosti sobě rovnými“ (Dutton, Jayne a Whitmore 2012, s. 537–538). Bylo zakázáno smlouvat a vyžadovat po ženichově rodině peněžní nebo materiální dar, stejně jako věno rodiny nevěsty, a nesmělo se dopouštět domácího násilí (Pham Van Bich 1999, s. 58). Oba manželé měli právo se rozvést, ovdovělí se mohli znovu oženit či

vdát a jak se syny, tak i s dcerami se mělo zacházet stejně. Nový zákon měl oprostit rodinu od konfuciánské myšlenky mužské nadřazenosti.

3.3.2. Jižní Vietnam

Zatímco na Severu se rodiny posouvaly k nukleárnímu modelu rodiny, na Jihu přetrvávala zákonem daná tradiční rozšířená rodina (Cima 1989, s. 117–119), kde loajálnost k rodině byla považována za nejdůležitější vlastnost, kterou by člen rodiny měl mít. První reforma byla zavedena v roce 1958, která zakazovala polygynii⁷, konkubíny a rozvod. Za porušení tohoto zákazu mohl být viník pokutován či zavřen do vězení. Tyto zákony se však venkova dotkly jen minimálně (McLeod a Nguyen Thi Dieu 2001, s. 142). Mimo jiné vytvořila vláda systém společného vlastnictví, takže všichni majetek a příjmy manželů byly oběma spravovány společně (Cima 1989, s. 118). Zákon také posílil pozici hlavy rodiny a všech starších členů tak, aby měli všichni právo rozhodovat o sňatku, rozvodu a adopci. Po svržení Diema byl roku 1964 vyhlášen nový zákon podobný tomu předchozímu. Rozdíl byl však „v povolení rozvodu po dvou letech sňatku v případě, že partner spáchal cizoložství, krutost, trestnou činnost nebo protějšek opustil“ (tamtéž). K mírnému uvolnění vztahů v rozšířené rodině došlo během válek.

3.3.3. Období po sjednocení

V roce 1965 následovala druhá indočínská válka, což byl konflikt mezi severním a jižním Vietnamem. Na stranu jižního Vietnamu se připojily i Spojené státy, avšak po velké kritice veřejnosti se roku 1972 Spojené státy stáhly. Po skončení války byly obě vietnamské země roku 1976 oficiálně sjednoceny pod komunistickou vládu Ho Či Mina s názvem Vietnamská socialistická republika a s jeho vedením byly zavedeny nové reformy, které měly překonat tehdejší společensko-ekonomickou krizi.

Pro nekomunisty byl po roce 1975 představen model „nové kultivované rodiny“, jejíž idejí byla rodina založená na „jednotě, rovnoprávnosti a vzájemné náklonosti“ neboli harmonii rodiny a také přikládala důležitost vzdělávání dětí (Pham Van Bich 1999, s. 51–52). Děti byly učeny socialistickým idejím a již nebyly pobízeny k tomu, aby byly oddané k rodině, ale k zemi a společnosti. Ideální ženou byla taková žena, která se dokázala přizpůsobit jakýmkoliv vládním nařízením a která by kromě péče v domácnosti zvládala i práci.

⁷ Polygynie = soužití jednoho muže s několika ženami.

Roku 1977 byl zákon ze Severního Vietnamu o rodině z roku 1955 implantován i na jih, a tak i rodiny na Jihu začaly nabírat více formu nukleární rodiny (Cima 1989, s. 119). Podle průzkumu z roku 1979 bylo zjištěno, že typická venkovská rodina byla nukleární průměrně se dvěma dětmi. Vztahy v rozšířené rodině se začaly uvolňovat (McLeod a Nguyen Thi Dieu 2001, s. 144).

Už v období mezi indočínskými válkami se vláda pokoušela zbavit se či pozměnit rodinné tradice a zvyky, které podle ní postrádaly smysl a byly zbytečně nákladné (Pham Van Bich 1999, s. 53–56). V reformách pokračovala i po válkách. Požadovala, aby byly slavnosti buď naprosto zrušeny, nebo aby byly zjednodušeny a uskromněny. Mezi těmito tradicemi byly například rituály spojené s uctíváním předků, svatbami, pohřby aj. Mnoho chudých rodin tyto změny přivítalo, jelikož si často nemohli obřady dovolit a některé rodiny se kvůli nim dostávaly i do dluhů. Existovaly však i takové rodiny, které se změnám podřídit nehodlaly a nadále pořádaly nákladné a marnotratné obřady, i přesto, že jim hrozily pokuty. Pro rodiny však byly obřady velmi důležité, jelikož skrze ně upevňovaly své postavení a rodinné vztahy, a proto se vláda často setkávala s odporem (tamtéž, s. 56).

3.4. Modernizace v 80. letech 20. století

Během 80. let 20. století začala modernizace Vietnamu, přezdívaná jako *Đổi Mới* neboli „Renovace“. Během tohoto období se Vietnam otevřel novým kontaktům se zahraničím, přidal se na mezinárodní trh (Hlavatá 2018, s. 368) a zkolktivizovaná půda se vrátila do rukou rolníků (Dutton, Werner a Whitmore 2012, s. 449). Obchodní reforma měla ze všech zavedených reforem v té době na rodinu největší vliv (Pham Van Bich 1999, s. 94–95). Rodiny už nemusely čekat na státní přiděly, jelikož se všude začaly otevírat malé obchody s různou nabídkou zboží. Bylo jim umožněno otevřít si vlastní obchod a strádat své bohatství, čímž se ekonomická situace mnohých zlepšila, a rodiny si tak mohly užívat komfortnějšího života při větší konzumaci (Bryant 1998, s. 263).

V tomto období se také mnoho rodičů z venkova stěhovalo do měst za práci v továrnách (Mestechkina, Nguyen Duc Son, Shin 2014, s. 50), čímž se změnila struktura rodin. Na venkově ubylo rozšířených rodin a rostl počet nukleárních rodin.

Nový občanský zákoník v roce 1987 rozšiřoval a upřesňoval zákony v původním zákoníku. Byl přidán zákon představující „socialistickou rodinu“, která je založena na

rovnosti, lásce a vzájemné podpoře partnerů (Cima 1989, s. 119). Dále mezi ně patřila i politika jednoho až dvou dětí (Haughton 1997, s. 203) a pro dodržování tohoto čísla se běžně na veřejných místech, jako byly továrny či družstva, konaly schůze, kde se tato politika vysvětlovala (Cima 1989, s. 116).

3.4.1. Postavení žen a vzdělání

Dodržování nových reforem bylo obtížné. Ženám v 80. letech 20. století chybělo feministické povědomí a muži změnám odolávali (Cima 1989, s. 116). Mnoho žen neznalo svá práva, a tak se o ně ženy v případě nouze nedokázaly opřít (Pham Van Bich 1999, s. 61). Reformy byly málo dodržované v horských oblastech a na venkově, protože tam na ně dohled vlády nedosáhl. Z toho důvodu započaly úspěšné kampaně feministického hnutí, které zvýšily povědomí o ženské rovnoprávnosti a díky kterým se počet zvyků zakládajících se na ženské podřadnosti snížil (Cima 1989, s. 116). Mezi úspěchy kampaní lze přiřadit i větší gramotnost. V roce 1989 bylo podle vládního sčítání vypočítáno, že 84 % obyvatel bylo gramotných (Pham Van Bich 1999, s. 62–63). Bylo také zjištěno, že poloviční účast na trhu práce tvořily právě ženy. Chod zemědělství a obchodu držely v rukou většinou ženy. K podpoření žen zavedla vláda dětská centra a zdravotnický systém.

Situace žen se ale o tolik nezlepšila a jejich pracovní podmínky a příležitosti byly stále špatné (Pham Van Bich 1999, s. 65). V zemědělství byly ruční práce přenechávány ženám, zatímco muži měli na starosti papírování a management. Jejich hlavní úlohou bylo uzavření manželství a porození dítěte, nejlépe syna. „Když se páru podařilo porodit syna, byl to manžel, který si nárokoval tento úspěch, a naopak když selhali, byla to žena, která za to byla viněna“ (tamtéž, s. 66). Kromě práce se musela žena starat i o chod celé domácnosti jen s minimální pomocí od svého manžela. Přestože byl vliv ženského hnutí během válek silný, po skočení válek začal jeho vliv slábnout.

Mnoho rodičů usilovalo o to, aby jejich děti získaly co nejlepší vzdělání a mohly se tak hlásit na pozici státního úředníka, i přesto, že tato práce byla špatně placená (Bryant 1998, s. 262). Práce státního úředníka zajišťovala totiž prestiž a na trhu práce byla stabilní. Vzdělání začalo být ale velmi nákladné a mnoho chudých rodin své děti nedokázalo finančně podpořit (Rubin 1988; Marr 1993 cit. dle Bryant 1998, s. 262). Nákladné vzdělání bylo také jedním z důvodů, proč si rodiče dovolili mít jen jedno či dvě děti.

3.4.2. Nový model rodiny

Po válce se začala utvářet rodina, ve které muž selhal jako živitel rodiny a ve které se hlavním zdrojem příjmů stal manželčin plat (Pham Van Bich 1999, s. 88–91). Tito muži byli válečnými veterány, kteří v mladém věku odešli do války, a když se vrátili, nemohli bez dostatečného vzdělání či kvalifikaci najít žádnou práci. Byli sice respektováni za jejich válečné činy, ale kvůli své chudobě byli některými pohlíženi kriticky. Od vlády dostávali tito muži menší příjem, který vynahrazoval vzniklé válečné škody (postižení či nezaměstnanost), ale ani takový malý příjem nevystačil na uživení celé rodiny. Jejich manželky, které se během jejich nepřítomnosti v domácnosti naučily samy uživit rodinu, převzaly roli živitele. Manželé, kteří byli stále ovlivněni válečnou propagandou, se nedokázali smířit s novými rodinnými hodnotami a v rodině často propukal konflikt. Rostoucí vliv a individualita žen způsobovaly to, že se muži cítili podřazení (tamtéž, s. 66). Ženy však neopustily svou roli v domácnosti a pro zlepšení finanční situace rodiny musely zároveň vydělávat peníze (Luong Van Hy 1989 cit. dle Pham Van Bich 1999, s. 97). Ženy tak byly časově i fyzicky velmi zatížené a mnohdy pracovaly mnohem déle než jejich manželé (Pham Van Bich 1999, s. 98).

3.4.3. Rozdíly Severu a Jihu

Kvůli odlišnému historickému vývoji v době rozděleného Vietnamu se mnoho rodin od sebe lišilo v závislosti na tom, zda bydlelo na jihu nebo na severu, ve městě nebo na vesnici. Mužská hlava rodiny byla podle průzkumu z roku 1991⁸ nejčastěji na venkově, kde tvořila přes 80 % všech domácností (Hirschman a Vu Manh Loi 1996, s. 235). Pokud byla ve vesnici hlavou rodiny žena, jednalo se většinou o starou vdovu. Ve městech tvořili hlavy rodiny z poloviny muži a z poloviny ženy. V jižním Vietnamu byla většina ženských hlav rodin vdovami, zatímco v severním Vietnamu byly ženy většinou vdané. Podle kritika, jehož jméno autoři neuvádějí, však získání titulu hlavy rodiny nemuselo znamenat nic, jelikož ženy, které titul získaly, nemusely mít v rodině rozhodující moc, a tento titul tak byl v dokumentech a při jednání v právních úkonech pouhou formalitou (tamtéž, s. 236). Rodiny v jižním Vietnamu byly typické tím, že byly větší než ty na severu, a to proto, že porodnost na severu byla mnohem nižší než na jihu. Na jihu se rozšířená rodina vyskytovala častěji než na severu. V jižních vesnicích tvořila

⁸ Průzkum historie vietnamského života (1991) – zkoumáno 403 domácností ve čtyřech oblastech (v jedné vesnici a v jednom městě na severu, stejně jako na jihu)

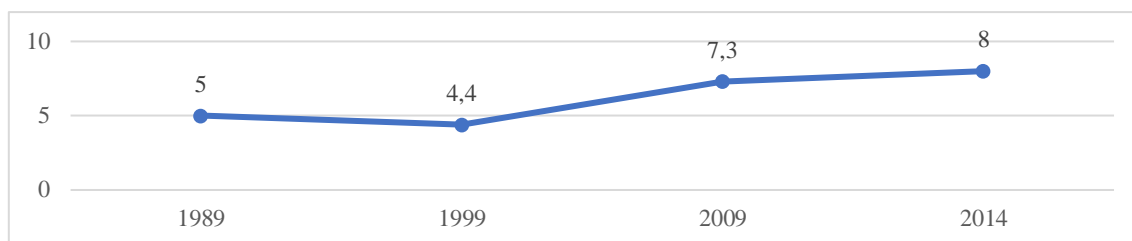
rozšířená rodina třetinu všech domácností, v jižním městě až polovinu. Nejčastějším modelem rodiny však byla nukleární rodina, a to jak na severu, tak i na jihu, s výjimkou jižního města.

3.5. Současná rodina

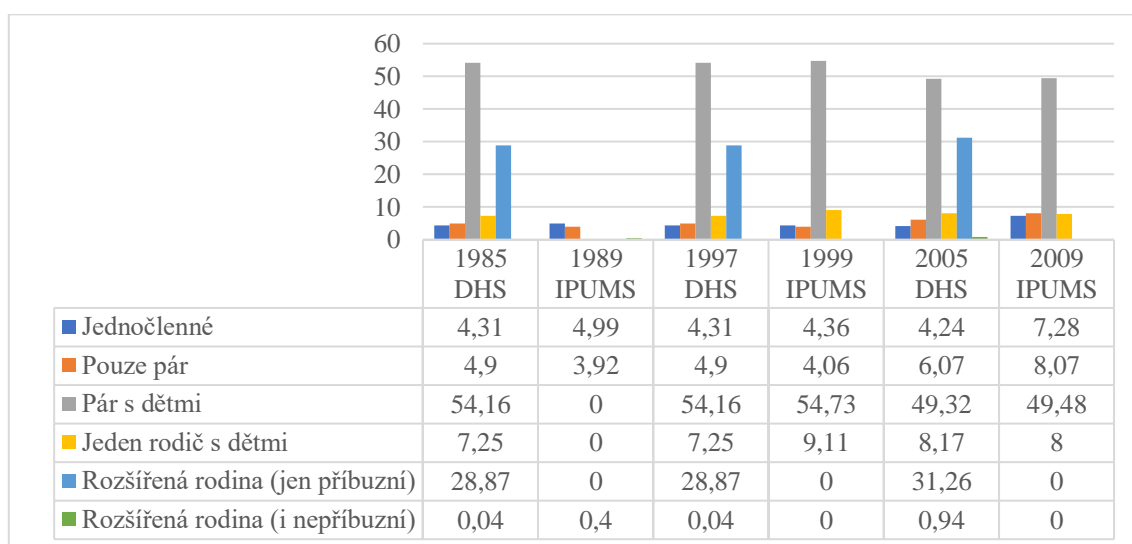
Vietnamská rodina je stále silně patriarchální (Phinney 2008; Vu 2008; Wisensale 1996 cit. dle Hoang a Yeoh 2011, s. 722), což znamená, že muž má v rodině velkou autoritu, bývá živitelem rodiny a jeho rozhodnutí jsou finální (Mestechkina, Nguyen Duc Son a Shin 2014, s. 49). Po něm mají v rodině největší slovo prarodiče nebo nejstarší syn. Otcové se příliš nezapojují do výchovy dětí, dokud děti nezačnou chodit do školy (Locke et al. 2012 cit. dle Mestechkina, Nguyen Duc Son a Shin 2014, s. 49). Jen od matek se očekává, že se budou plně věnovat dětem a zajistí jim dobré vzdělání (Mestechkina, Nguyen Duc Son a Shin 2014, s.49). Ze společnosti bývá na ženy často vyvíjen tlak, aby porodily chlapce, jelikož jen od chlapců se očekává, že převzou zodpovědnost za budoucnost rodiny. Prarodiče bývají důležitou součástí výchovy dětí a jsou velmi ceněni. Děti musí k rodičům a starším projevovat úctu a naslouchat všemu, co řeknou.

Role některých mužů v rodinách však začíná slábnout, a to v případech, kdy žena přebírá nebo pomáhá s rolí živitele rodiny (Lan Anh Hoang a Yeoh 2011, s. 722–723). Podle průzkumu z roku 2001 si 97 % Vietnamců myslelo, že „by se oba manželé měli podílet na rodinném příjmu“ (Dalton et al. 2001 cit. dle Lan Anh Hoang a Yeoh 2011, s. 723). Jak již bylo zmíněno výše (viz. 3.4.2.), muži byli během válek v domácnostech nepřítomní, a tak se ženy ujímaly role jak ženy v domácnosti, tak i role živitele rodiny. Reformy o rovnoprávném postavení žen od dob sjednocení přispěly k samostatnosti žen a jejich rostoucímu vlivu. Uzavírání sňatků v rámci jedné vesnice umožňuje ženám mít na dosah své příbuzné, a tak nemusejí být plně podřízené rodině manžela (Belanger 2002 cit. dle Lan Anh Hoang a Yeoh 2011, s. 723). I přes tyto změny však mnoho Vietnamců cítí potřebu zachovat tradiční hodnoty patriarchálního systému rodiny, což se odráží v chování mužů a žen v domácnosti. Muži se snaží zachovat svou mužskou pýchu například tím, že zdůrazňují jejich rozhodující moc a autoritu, a ženy, aby své manžele neranily, se snaží svým mužům neodporovat (Luong 2003 cit. dle Lan Anh Hoang a Yeoh 2011, s. 727, 724).

Od 90. let také přibývá počet jednočlenných domácností. Mezi osoby žijící o samotě se nejčastěji řadí ovdovělé starší ženy nad 70 let, kterým manželé zahynuli během války, nebo lidé, kteří se přestěhovali do jiné části Vietnamu za prací či za studiem (Guilmoto a Loenzien 2015, s. 1160–1165). Počet jednočlenných domácností sice mírně klesl v roce 1999, ale poté začal pomalu růst (tamtéž, s. 1150).

Graf č. 7 Počet jednočlenných domácností v % (Guilmoto a Loenzien 2015)

Graf č. 8 Procentuální zastoupení typů domácností (UN 2018)

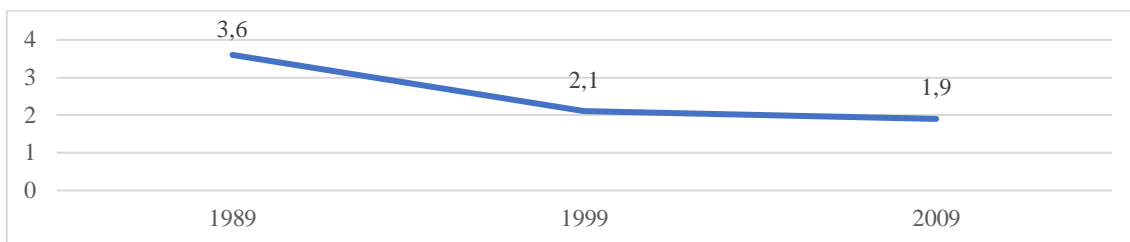
(DHS⁹ a IPUMS¹⁰, 0 = nezkoumáno)

Kvůli klesající porodnosti se v domácnostech snižuje i průměrný počet členů, a to z 4,5 osob na domácnost v roce 1999 na 3,8 v roce 2009 (tamtéž, s. 1152). Porodnost prodělala od minulého století po současnost velké změny. Za koloniální vlády bylo běžné, aby ženy měly 6–7 dětí (Bryant 1998, s. 238), avšak postupem času se počet dětí v rodině začal snižovat. Jedním z hlavních důvodů poklesu byl zásah vlády v roce 1963 zavedením politiky dvou až tří dětí na každou rodinu nejprve v Severním Vietnamu a po sjednocení země následně i v jižní části země (Haughton 1997, s. 203). Dalšími důvody jsou rozšíření antikoncepce a povolení potratu. Na základě sčítání obyvatel z roku 1979 poklesla porodnost v severním Vietnamu v druhé polovině 60. let 20. století na 5,2 dětí

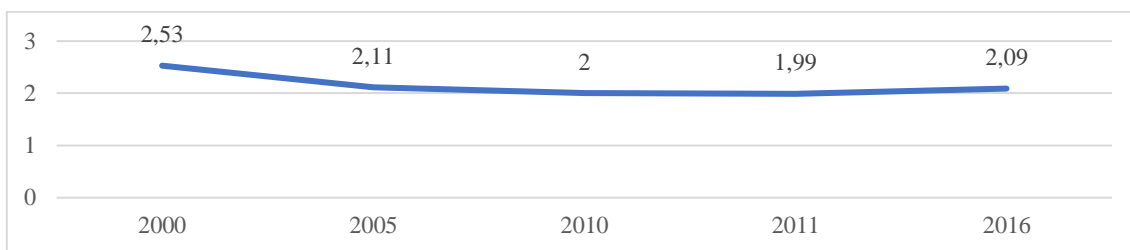
⁹ DHS = Demografický a zdravotnický průzkum

¹⁰ IPUMS = Sčítání lidu a domů

na jednu ženu a v druhé polovině 70. let na 4,3 (Bryant 1998, s. 239). V roce 1988 byla zavedena politika jednoho až dvou dětí (Haughton 1997, s. 203) a v následujících letech se více kontrolovalo její dodržování (Bryant 1998, s. 258). Porodnost tak začala klesat a je typické, aby ve městech byla porodnost nižší než na venkově (tamtéž, s. 240). V roce 2009 klesla porodnost až na 1,9 dítěte na ženu (Guilmoto a Loenzien 2015, 1150), ale podle nejnovějších statistik to vypadá, že v roce 2016 mírně vzrostla a to na 2,09 (GSOa).

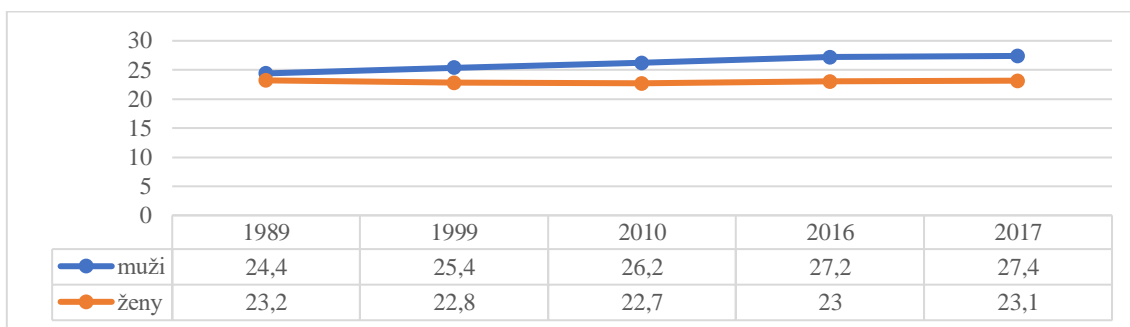

Graf č. 9 Porodnost (Guilmoto a Loenzien 2015)

Graf č. 10 Porodnost (GSOa)

Průměrný věk, kdy lidé vstupují do prvního manželství, se u mužů začíná mírně zvyšovat, zatímco u žen je nárůst nepatrný (GSOB).

Graf č. 11 Průměrný věk při vstupu do 1. manželství (Nguyen Thanh Binh 2012 a GSOB)

4. Srovnání modelů rodin

Konfucianismus se do Japonska poprvé dostal v 6. století, zatímco ve Vietnamu byl představen již v roce 111 př. n. l. Japonsko nikdy nebylo čínským státem ovládáno, a proto nebyly konfuciánské ideje násilně uplatňovány ve společnosti jako ve Vietnamu. Ve společnostech ale silně zakořenil v obou zemích a vlivy konfucianismu jsou vidět dodnes právě na některých z modelů rodin.

Japonský systém *ie* v období Meidži se od vietnamské rodiny v předkoloniálním období příliš nelišil. Sice již v Japonsku existovaly i jiné modely rodin, ale systém *ie* byl vládou vynucen a byl šířen mezi všemi vrstvami společnosti. V obou zemích byly rodiny založeny na konfuciánském modelu rozšířené rodiny, což byla rodina s několika generacemi v domácnosti a s patriarchální hlavou v čele, která byla zodpovědná za řízení rodiny. Příbuzné rodiny tvořily velká uskupení, tzv. rody či klany a jejich vůdcové byli zodpovědní za kontinuitu rodové linie. Roli hlavy rodiny či tohoto uskupení přebíral vždy mužský potomek. Jediným rozdílem mezi oběma zeměmi bylo to, že vietnamské ženy měly relativně větší práva než japonské ženy a to proto, že jim bylo ponecháno právo zdědit majetek a v některých případech převzít i pravomoc hlavy rodiny. Před příchodem konfucianismu měly i ženy v Japonsku relativně vyšší postavení (Trommsdorff 1983, s. 343), avšak po jeho příchodu svá práva a postavení ztratily. V tomto ohledu kladlo Japonsko větší důraz na konfuciánský princip ženské podřazenosti, zatímco Vietnam byl ve věcech dědictví volnější. Japonské ženy musely projevovat poslušnost k otci, k manželovi, tak i k synovi, zatímco vietnamské ženy musely projevovat poslušnost jen k otci a manželovi a poslušnost k synovi se na ně nevztahovala (Shin 2012, s. 35).

V Japonsku začaly od období Taišó přibývat domácnosti nukleárního typu, tzn. rodiny složené pouze z rodičů a jejich dětí, a po druhé světové válce již tvořily majoritní část všech domácností. Ve Vietnamu mezitím došlo pod vlivem francouzské kolonizace k modernizaci země a model rozšířené rodiny se teprve začal rozpadat. Ve městech se vytvořila nová vrstva společnosti, která se chtěla oprostít od přetrvávajících konfuciánských vlivů a hlásila se k západním způsobům. Stále však ve Vietnamu tvořila menšinovou část a zbytek země byl stále konzervativní.

V Japonsku se po revizi občanského zákoníku v roce 1947 formálně rozpustil systém *ie*, ale nějakou dobu ještě trvalo, než zákon začal působit. V Japonsku tak zůstalo jen malé procento rozšířených rodin. Spolu s rozpuštěním *ie* bylo zlegalizováno i

rovnoprávné postavení žen a v průběhu dalších let měly ženy přístup k lepšímu vzdělání a dalším pracovním příležitostem (Trommsdorff 1983, s. 343). Poválečný model japonské rodiny byl charakteristický tím, že živitelem rodiny byl muž, který pracoval jako firemní pracovník, a žena byla ženou v domácnosti na plný úvazek. Mnoho žen ukončilo práci, aby byly schopné se postarat o domácnost. Domácnost byla jedinou sférou, ve které měla žena větší kontrolu než muž. V polovině 70. let se však začaly ozývat hlasy po skutečné rovnocennosti mezi pohlavími. Ženy začaly být v domácnostech nespokojené, a tak začaly opět pracovat a podílet se na rodinném příjmu. Zhruba ve stejném období byl Vietnam rozdělen na dva státy a každý z nich se modelem rodiny lišil. V severním Vietnamu usilovala komunistická strana o zrušení rozšířené rodiny a propagovala rodinu nukleární. Zároveň podporovala rovnocennost pohlaví a snažila se zlepšit práva žen i dětí. V jižním Vietnamu byla naopak legálně ponechána rozšířená rodina a až po sjednocení země se i jižní rodiny začaly postupně měnit v nukleární rodiny.

Od 80. let dochází v Japonsku k větší fragmentaci a diverzifikaci rodin z velké části vlivem ekonomické krize. Počet nukleárních rodin se začíná snižovat, jelikož mnoho Japonců volí život bez partnera, některé manželské páry volí život bez dětí a mnoho Japonců jednoduše oddaluje svůj sňatek kvůli vlastní potřebě žít svobodným a konzumním životním stylem, aniž by je svazovalo omezení, které jsou součástí manželství. Stále ale v malém počtu existují rozšířené rodiny. Ve stejném období došlo ve Vietnamu ke zlepšení životní úrovně rodin a mnoho lidí se stěhovalo do měst za prací. Ve městech tak začal růst počet nukleárních i jednočlenných rodin. Na povrch vyplul také nový model rodiny, jehož hlavním znakem je to, že i žena se stává důležitým živitelem rodiny a někdy tradiční roli muže nahrazuje. Dále se objevily rodiny, ve kterých jsou i ženy hlavami rodin. Stejně jako v Japonsku, tak i ve Vietnamu narůstá počet jednočlenných domácností, avšak s tím rozdílem, že procento těchto domácností je v Japonsku mnohem vyšší než ve Vietnamu a že většinu osob tvořící japonské jednočlenné domácnosti jsou dospělé svobodné osoby, zatímco většina osob žijících ve Vietnamu o samotě tvoří ovdovělé starší ženy.

V obou zemích lze zaznamenat prudký pokles porodnosti. Rodiny začaly preferovat méně dětí, jelikož děti pro ně představují velkou finanční zátěž. Zatímco v Japonsku reflektuje nízká porodnost spíše volbu Japonců, ve Vietnamu je nízká porodnost z velké části způsobena zásahem vlády v minulém století. Japonská vláda se

však snaží porodnost opět zvýšit a podle nejnovějších statistických údajů se jí to začíná nepatrně dařit.

Přestože v obou zemích byly ženy zrovnoprávněny, v dnešní době čelí ženy stále mnoha nevýhodám oproti mužům (Volkman 2005; Luong 1989; Long et al. 2000; Werner 2009; Rydström, Trinh a Burghoorn 2008 cit. dle Grosse 2015, s. 257). Obě země jsou v otázce genderových rozdělení rolí konzervativní a jejich hodnoty na stupnici GAI¹¹ jsou docela nízké (Japonsko 51, Vietnam pod 50), což je znak, který se často přisuzuje zemím ovlivněným konfucianismem (Grosse 2015, s. 263).

¹¹ Zkratka pro Gender Attitude Index. Autoři: Inglehart a Norris 2003. Používá se k vypočtení nerovnosti pohlaví. Škála od 0–100.

Závěr

Tato bakalářská práce měla za cíl srovnat japonský a vietnamský model rodiny v historicko-kulturním kontextu a zjistit, v čem jsou si tyto modely podobné a čím se liší. Z historického hlediska zkoumala práce historický vývoj modelu rodiny v obou zemích od 19. století po současnost a z kulturního hlediska zkoumala práce vlivy konfucianismu, zdali jeho prvky přetrvávají v současných modelech dodnes.

V úvodu práce jsem krátce nastínila obsah jednotlivých kapitol mé práce. V první kapitole jsem poté představila tradiční hodnoty konfucianismu, jakými byly pět hierarchických vztahů ve společnosti, tři principy poslušnosti a další ctnosti, které se týkaly mravního chování jedince ve společnosti. Po prozkoumání historického vývoje modelů rodiny v obou zemích jsem zjistila, že ctnosti, jako jsou respekt a oddanost k rodičům, jsou v současných modelech rodiny stále ceněny. Jediný patrný rozdíl v obou zemích byl rozsah konfuciánského vlivu na práva žen. Vietnamské ženy měly větší práva než japonské ženy.

V dalších dvou kapitolách, které byly věnovány historickému vývoji modelu rodin Japonska i Vietnamu, jsem zjistila, že v obou zemích byl na konci 19. století častý model rozšířené rodiny. S příchodem modernizace a západních vlivů došlo v obou zemích k postupné fragmentaci a diverzifikaci modelu rodiny s tím rozdílem, že tento vývoj proběhl v Japonsku rychleji než ve Vietnamu. Po druhé světové válce se v Japonsku začaly objevovat a narůstat modely nukleární a jednočlenné domácnosti, zatímco ve Vietnamu, v době rozděleného státu, narůstal počet těchto modelů rodin nejprve v severní části Vietnamu a až po sjednocení i v jižní části. V obou zemích došlo k výraznému poklesu porodnosti, ale zdá se, že hodnoty porodnosti nepatrně vzrostly a je možné, že budou ještě růst.

V současnosti je nejčastějším živatelem rozšířeného a nukleárního modelu rodiny muž, což je výsledkem vlivu konfuciánského modelu tradiční rozšířené rodiny s patriarchální hlavou. Postupem času se ale této role začaly ujmout i ženy. Ženy byly předtím vlastní volbou nebo společenskými konvencemi nuceny být jen ženou v domácnostech. Poté se v obou státech zrovnoprávnilo jejich postavení a ženy dostaly šanci se více uplatnit na trhu práce. Pořád jsou ale vůči mužům znevýhodňovány a obě země mají na stupnici určující rovnováhu pohlaví docela nízkou hodnotu. Tento postoj k ženám je opět způsoben vytrvávajícím tradičním hodnotám konfucianismu ve společnosti, kde ženy byly vůči mužům podřazené.

Abstract

The aim of this bachelor thesis is to compare Japanese and Vietnamese family. Families are examined from the perspective of their historical development from the 19th century to the present and from the perspective of their cultural heritage (whether some of the Confucian elements persist in the Japanese and Vietnamese family model). The first part of the thesis is devoted to the Japanese family (the Meiji period family, the post-war family, and the contemporary family) and the second part of the thesis to the Vietnamese family (the family from the period before and during the French colonization, the family in the time of divided Vietnam, and the contemporary family).

Keywords: family model, Confucianism, extended family, nuclear family, single-person household

Seznam literatury:

ASSMANN, Stephanie. Japanese Women's Magazines: Inspiration and Commodity. In: *japanesestudies.org.uk*. [online]. 20. 10. 2003. 30. 1. 2006 [24. 3. 2019]. Dostupné z: <https://japanesestudies.org.uk/discussionpapers/Assmann.html>.

ATOH, Makoto a AKACHI, Mayuko. *Low Fertility and Family Policy in Japan – in an International Comparative perspective*. [online]. Center for Intergenerational Studies, Institute of Economic Research, Hitotsubashi University 2003. [cit. 17. 6. 2019]. Dostupné z: <https://EconPapers.repec.org/RePEc:hit:piedp1:156>.

BOLING, Patricia. Family Policy in Japan. In: *Journal of Social Policy* [online]. 27, 2, 173–190. [cit. 16. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.cambridge.org/core/product/EAE32B4FE69CABF5C0B0B8A504033B08>.

BOWRING, Richard a KORNICKI, Peter ed. *The Cambridge Encyclopaedia of Japan*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993, s. 236–241. ISBN: 0521403529.

BRYANT, John. Communism, Poverty, and Demographic Change in North Vietnam. In: *Population and Development Review* [online]. 24, 2, 235–269. [cit. 3. 5. 2019]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/2807973>.

CARROLL, Tessa. Changing language, gender and family relations in Japan. In: *The Changing Japanese Family*. New York: Routledge, 2006, s. 109–125. ISBN: 0-415-54578-7.

CIMA, Ronald J. ed. *Vietnam: a country study* [online]. Washington D.C.: U.S. Government Printing Office, 1989 [cit. 27. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.loc.gov/item/88600482/>.

DOLAN, Ronald E. a WOODEN, Robert L. ed. *Japan: a country study* [online]. Washington D.C.: U.S. Government Printing Office, 1992 [cit. 19. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.loc.gov/item/91029874/>.

DRIXLER, Fabian. *Mabiki: Infanticide and Population Growth in Eastern Japan, 1660–1950*. California: University of California Press 2013. ISBN: 978-0-520-27243-9.

GROSSE, Ingrid. Gender Values in Vietnam – Between Confucianism, Communism, and Modernization. *Asian Journal of Peacebuilding*. [online]. 2015, 3 (2), 253–271. [cit. 15. 6. 2019]. Dostupné z: <http://hdl.handle.net/10371/94819>.

GSOa (General Statistics Office of Vietnam). *Total Fertility Rate by Residence*. [online]. [3. 6. 2019]. Dostupné z: http://gso.gov.vn/default_en.aspx?tabid=774.

GSOB. *Average age of first marriage by sex and by residence*. [online]. [3. 6. 2019]. Dostupné z: https://www.gso.gov.vn/default_en.aspx?tabid=774.

HASHIMOTO, Akiko a TRAPHAGAN, John W ed. *Changing Japanese Families* [online]. In: *Imagined Families, Lived Families: Culture and Kinship in Contemporary Japan*. Albany: State University of New York Press, 2009 [cit. 7. 12. 2018]. ISBN: 0791475778. Dostupné z: <http://www.sunypress.edu/p-4674-imagined-families-lived-familie.aspx>.

HIRSCHMAN, Charles a VU MANH LOI. *Family and Household Structure in Vietnam: Some Glimpses from a Recent Survey*. In: *Pacific Affairs* [online]. 69, 2, 229–249 [cit. 4. 5. 2019]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/2760726>.

HLAVATÁ, Lucie et al. *Dějiny Vietnamu*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2018. ISBN: 978-80-7422-496-6.

HOOBLER, Dorothy a HOOBLER, Thomas. *Konfucianismus*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny 1997. ISBN: 80-7106-190-5.

HUBERICH, Charles Henry. *The Paternal Power in Japanese Law*. In: *The Yale Law Journal* [online]. 12, 1, 26–30. [cit. 23. 11. 2018]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/781307>

KINOSHITA, Yasuhito a KIEFER, Christie W. *Refuge of the Honored: Social Organization in a Japanese Retirement Community* [online]. Berkeley: University of California Press, 1993 [cit. 16. 12. 2018]. ISBN: 978-0520075955. Dostupné z: <https://publishing.cdlib.org/ucpressebooks/view?docId=ft1v19n7mn;brand=ucpress>.

KITAOJI, Hironobu. *The Structure of the Japanese Family*. In: *American Anthropologist* [online]. 73, 5, 1036–1057. [cit. 23. 11. 2018]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/672818>.

LAN ANH HOANG, YEOH, Brenda S.A. *Breadwinning Wives and “Left-behind” Husbands: Men and Masculinities in the Vietnamese Transitional Family*. In: *Gender and Society*. 25, 6, 717–739. [cit. 13. 6. 2018]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/23212197>.

MARTIN, Linda G. a CULTER, Suzanne. *Mortality Decline and Japanese Family Structure*. In: *Population and Development Review* [online]. 9, 4, 633–649. [cit. 23. 11. 2018]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/1973543>.

MATSUBARA, Haruo. *The Family and online Japanese Society After World War II*. In: *The Developing Economies* [online]. 7, 4, 499–526. [cit. 10. 11. 2018]. Dostupné z: http://www.ide.go.jp/English/Publish/Periodicals/De/007_4.html.

MCLEOD, Mark W. a NGUYEN THI DIEU. *Culture and Customs of Vietnam*. Culture and Customs of the World. London: Greenwood Press, 2001. ISBN: 0-313-30485-8.

MERCHANT, Jack R. *The New Road: A History of Vietnamese Society and French Colonialism in the Early 20th Century* [online]. Michigan, 2014. Disertační práce. University of Michigan. Dostupné z: <http://hdl.handle.net/2027.42/108927>.

MESTECKINA, Tatyana, NGUYEN DUC SON, SHIN, Jin Y. Parenting in Vietnam. In: *Parenting Across Cultures*. Dordrecht: Springer 2014, s. 47–57. ISBN: 978-94-007-7502-2.

NAKAGAWA, Kiyoshi. Ambitions, ‘family-centredness’ and expenditure patterns in a changing urban class structure: Tokyo in the early twentieth century [online]. In: *Continuity and Change*. 15, 1, 2000, 77–98. [cit. 2. 1. 2019]. Cambridge: Cambridge University Press. Dostupné z: <https://doi.org/10.1017/S0268416099003483>.

NAKANO, Lynne Y. Working and waiting for an “appropriate person”: How single women support and resist family in Japan. In: *Home and Family in Japan: Continuity and transformation*. New York: Routledge, 2011. ISBN: 978-0-415-68804-8.

National Institute of Population and Social Security Research (IPSSc). *Population Statistic of Japan 2017*. Fertility [online]. 20. 9. 2017 [21. 4. 2019]. Dostupné z: <http://www.ipss.go.jp/p-info/e/psj2017/PSJ2017.asp>

National Institute of Population and Social Security Research (IPSSa). *Population Statistic of Japan 2017*. Household and Living Arrangements [online]. 20. 9. 2017 [21. 4. 2019] Dostupné z: <http://www.ipss.go.jp/p-info/e/psj2017/PSJ2017.asp>

National Institute of Population and Social Security Research (IPSSb). *Population Statistic of Japan 2017*. Nuptiality [online]. 20. 9. 2017 [21. 4. 2019] Dostupné z: <http://www.ipss.go.jp/p-info/e/psj2017/PSJ2017.asp>

NGUYEN THANH BINH. Age at First Marriage in Recent Years Vietnam. *Mediterranean Journal of Social Sciences*. 2012, 3 (1), 491–496 [cit. 15. 6. 2019]. DOI: 10.5901/mjss.2012.03.01.491.

OCHIAI, Emiko. *The Japanese Family in Transition: A Sociological Analysis of Family Change in Postwar Japan*. Tokyo: LTCB International Library Foundation, 1997. ISBN: 4-924971-06-5.

OGAWA, Tomoyuki. *An Overview of the Japanese Family Law System* [online]. Hiroshima University of Economics. [cit. 10. 11. 2018]. Dostupné z: <http://harp.lib.hiroshima-u.ac.jp/hue/metadata/3821>.

PHAM VAN BICH. *Vietnamese Family in Change: The Case of Red River Delta*. Surrey: Curzon Press, 1999. ISBN: 978-0700711055.

QUAN-HOANG VUONG et al. „Cultural additivity“ and how the values and norms of Confucianism, Buddhism, and Taoism co-exist, interact, and influence Vietnamese Society: A Bayesian analysis of long-standing folktales, using R and Stan. WUH-ISR Working Paper 1801 (Centre for Interdisciplinary Social Research). 21. 3. 2018 [cit. 15. 6. 2019]. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3134541>.

RONALD, Richard a ALEXY, Allison ed. *Home and Family in Japan: Continuity and transformation*. New York: Routledge, 2011. ISBN: 978-0-415-68804-8.

RONALD, Richard a HIRAYAMA, Yosuke. Home Alone: The Individualization of Young, Urban Japanese Singles [online]. *Environment and Planning A: Economy and Space*. 2009, 41 (12), 2836–2854 [cit. 10. 3. 2019]. DOI: 10.1068/a41119.

SHIN, Doh Chull. *Confucianism and Democratization in East Asia*. Cambridge: Cambridge University Press 2012. ISBN: 978-1-107-63178-6.

SUZUKI, Emi a KASHIWASE, Haruna. The Curse of the Fore-Horse: How superstition impacted fertility rates in Japan. In: worldbank.org. [online]. 22. 1. 2019 [cit. 17. 6. 2019]. Dostupné z: <https://blogs.worldbank.org/opendata/curse-fire-horse-how-superstition-impacted-fertility-rates-japan>.

TAKEDA, Hiroko. Reforming families in Japan: Family policy in the era of structural reform. In: *Home and Family in Japan: Continuity and transformation*. New York: Routledge, 2011. ISBN: 978-0-415-68804-8.

TEERAWICHITCHAINAN, Bussarawan a KDODEL, John. Tradition and Change in Marriage Payments in Vietnam, 1963–2000 [online]. *Asian Population Studies*. 2012, 8 (2), 151–172. DOI: 10.1080/17441730.2012.675677.

TROMMSDORFF, Gisela. Value Change in Japan. *International Journal of Intercultural Relations*. [online]. 1983, 7 (4), 337–360. [cit. 15. 6. 2019] Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/00207598308247489>.

United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (UN). *Household Size and Composition 2018*. [online]. Dostupné z: <https://population.un.org/Household/index.html#/countries/704>.

WILKINSON, Thomas O. Structure and Industrialization in Japan. In: *American Sociological Review* [online]. 27, 5, 678–682 [cit. 23. 11. 2018]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/2089625>.